

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

КОМПОЗИЦІЯ ВИДАННЯ: ДИЗАЙН ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПРАКТИКУМ

*Рекомендовано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського
як навчальний посібник для здобувачів ступеня бакалавра за
освітньою програмою «Образотворче мистецтво»,
спеціальності 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»*

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2020

Композиція видання: Дизайн художньої літератури: практикум [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студ. спеціальності спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад.: І. П. Шалінський. – Електронні текстові дані (1 файл: 8,26 Мбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. – 92 с.

Гриф надано Методичною радою КПІ ім. Ігоря Сікорського (протокол № 5 від 14.01.2021 р.)

за поданням Вченої ради Вченої ради ВПІ (протокол № 4 від 28.12.2020 р.)

Електронне мережне навчальне видання

КОМПОЗИЦІЯ ВИДАННЯ 3. ДИЗАЙН ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРАКТИКУМ

Укладач: *Шалінський Ігор Петрович*, канд. мистецтвознавства,
доцент кафедри графіки ВПІ

Відповідальний редактор: *Коренюк Ю.О.*, канд. мистецтвознавства, доцент.

Рецензент: *Яремчук О. М.*, канд. мистецтвознавства.

Викладено основні теоретичні відомості й завдання для виконання практичних робіт з макетування окремих видів літературно-художніх видань.

Навчальний посібник до практичних занять і самостійної роботи має на меті допомогти студентам показати на практиці засвоєні у процесі вивчення дисциплін «Теорія композиції видань», «Сучасні засоби відтворення в мистецтві шрифту та орнаменту» знання, вміння і навички. Зазначені навчальні дисципліни належать до обов'язкових для студентів кафедри графічних мистецтв факультету образотворчого мистецтва. У виконанні запропонованих методичними вказівками завдань студенти мають виявити також знання і вміння, опановані у вивченні інших дисциплін, пов'язаних із конструюванням, оформленням і друком текстових і нетекстових матеріалів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

РОЗДІЛ 1 МАКЕТУВАННЯ ЗБІРОК ПОЕЗІЙ

1.1 ОБРАЗ І ЗНАК В ОФОРМЛЕННІ ЗБІРКИ ПОЕЗІЇ

5

1.2 ОРИГІНАЛ МАКЕТ: ЕТАПИ, ЗАСОБИ, ДОТРИМАННЯ НОРМ

11

1.3 АНАЛІЗ ОРИГІНАЛ-МАКЕТІВ ВИДАНЬ ПОЕЗІЇ (практичні завдання)

20

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ДО РОЗДІЛУ 1

25

РОЗДІЛ 2 ДИЗАЙН АЛЬБОМІВ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1 ТИПОЛОГІЯ ВИДАНЬ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПІДГОТОВКИ ДО ДРУКУ

4

2.2 ЕТАПИ РОБОТИ З ПІДГОТОВКИ ОРИГІНАЛ-МАКЕТА. АНАЛІЗ ОРИГІНАЛУ І СПОСОБИ ОБРОБКИ ТЕКСТОВОЇ ТА ОБРАЗОТВОРЧОЇ ІНФОРМАЦІЇ

9

2.3 ЗАУВАЖЕННЯ ДО ОРИГІНАЛ-МАКЕТУ ОКРЕМИХ ВИДІВ ВИДАНЬ

16

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ ДО РОЗДІЛУ 2

18

ЛІТЕРАТУРА

26

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

28

ДОДАТОК

3

Ілюстративний матеріал для аналізу

РОЗДІЛ 1 МАКЕТУВАННЯ ЗБІРОК ПОЕЗІЙ

1. 1. Образ і знак у оформленні збірки поезій

Видання текстів поезії належать до літературно-художніх видань і можуть бути багатотомними або вибраним одного автора; антологіями, що об'єднують твори різних авторів із різних часових періодів під одною обкладинкою; серійними (наприклад, "Бібліотека поета", "Перлини світової лірики"), які репрезентують твори різних авторів в окремих виданнях, але в однотипному оформленні усієї серії; окремими збірками одного автора. Це визначає вимоги до їх технічного і художнього оформлення.

Проте є ще особливості саме поетичних творів, які привертали увагу художників різних часів: висока міра образності, символіка й метафорика поезії спонукали до прагнення втілити ці образи графічно, а подеколи — відшукати способи злиття цих образів, ставили вищі, ніж до оформлення інших жанрів літератури, вимоги.

Наведемо приклади, відомі вам із курсу історії літератури. Пригадаймо творчість українських поетів доби Бароко, авангардистську поезію першої половини 20 ст., зокрема "зорову поезію" французького поета Гійома Аполлінера та українського поета-футуриста Михайля Семенка.

Так, у історії української поезії 17-18 століть ви ознайомлювалися із так званою курйозною, зоровою поезією. Фігурний "курйозний" вірш - це вірш, у якому за допомогою найрізноманітніших (часом несподіваних — "курйозних") графічних форм поєднуються принципи звукового та візуального (зорового) зображення. Винайшов таку віршову форму грецький поет Сіммії (відомі його вірші у формі сокири, крил та яйця). Найвиразнішим представником цього жанру в давній українській літературі є Іван Величковський. Курйозна поезія набула поширення в Україні в XVII-XVIII ст. Визначальна ознака цього літературного жанру — поєднання художнього слова з іншими видами мистецтва.

Синтезуючи в одному творі окремі елементи різних видів мистецтв або використовуючи їх як "будівельний матеріал", бароковий поет створював багатогранну естетичну площину. В епоху Бароко вже існувало друкарське мистецтво та його складова — мистецтво шрифту. Висока культура творення та оформлення рукописних книжок на Україні сприяли швидкому розвитку поліграфії. Уже в середні віки творці книг видозмінювали та прикрашали текст, виділяючи в ньому окремі літери.

Теорія і практика курйозного віршування дозволяли залучати мистецтво шрифту в літературний твір не лише для його оздоблення, а й для створення додаткових естетичних і смислових рівнів у тексті, а також для суто практичних цілей — наприклад, щоб "закодовувати" ім'я автора чи особи, якій присвячувався вірш. Шрифтові курйозні вірші — це твори, художню специфіку яких створюють вигадливі комбінації шрифтів (автор збірки курйозних віршів "Млеко" Іван Величковський тривалий час працював у чернігівській друкарні). В одному з віршів своєї збірки він дібрав такі слова, в яких з голосних звуків був лише "О". Сторінка з "єдиногласним" віршем є однією з найкращих у збірці "Млеко".

Напрочуд вдала композиція та кольорове вирішення (поєднання цинобри з чорним чорнилом), цікава форма літер та їхнє незвичне поєднання створюють враження естетичної довершеності вірша.

СлОвО плОтОнОснО МнОгО плОдОнОснО

Ісуса Христа ВЕЛИЧайМО, яКО Ввесь єст СЛАДКИЙ, зНаймо.

І з несОздАННа отця возсіявий чисте,
ВЕЛИЧ аю з матКОю тя, ВсеСладКИЙ Христе."
(Іван Величковський)

Фігурні (курйозні) вірші Івана Величковського "Із книжечки "Зегар з полузегарком...", де за допомогою кеглю автор зашифрував своє прізвище:

"І О смерті пАм'ятай, і На суд будь чуткий,
ВЕЛЬМИ Час біжить сКорО, В бігу Своєм прудКИЙ".

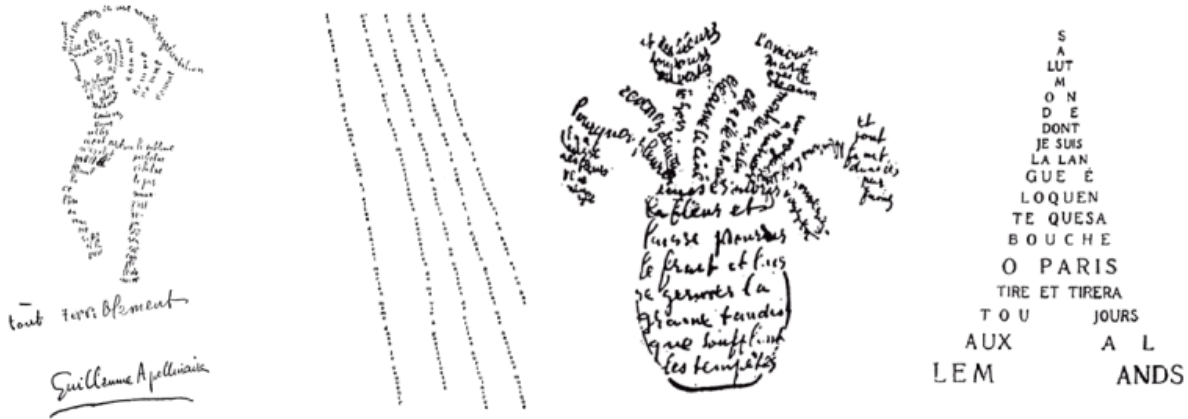
В акровіршах виділені розміром чи кольором літери створюють незвичні, "вільні" візерунки, які виявляють у цих творах ще одну, додаткову естетичну реальність, пов'язану вже не з поетичністю слова, а з його візуальною красою.

Особливе місце серед шрифтових курйозних віршів займає буквений лабіринт: окремі слова чи цілі речення в ньому "розбиваються" на букви-"атоми", з яких можна створити будь-які комбінації. Українські поети, які творили вірші-лабіринти, дуже тонко відчували естетику шрифту. Наприклад, Митрофан Довгалецький не лише "розпорошує" на літери текст: "Анно, владарко землі, довгії роки царюй", а й "будує" особливий малюнок з літер — ніби проводить діагональ з великих літер "А" — основу візерунка, підшуковує інші букви, які виділяються з-поміж інших. Поет досить вдало розв'язує цю проблему, коли залучає до тексту слова з "довгими" літерами — l, t, i, g. Ці букви виокремлюють елементи слів і тим самим створюють вигадливий візерунок. Вдалою знахідкою Довгалецького є об'єднання в одній клітинці двох літер диграфа "ae", які поряд з великою літерою "А" і "t" особливо виділяються в лабіринті "Анно, владарко землі..." Подібний прийом "довгих" літер як основи шрифтового візерунка застосовує Довгалецький і у вірші "Славна царице російська..." У ньому зображення формують літери i, t, R та b (Ткаченко О. Слово і шрифт...).

Практика Івана Величковського (вписування однієї літери в іншу) продовжує жити у роботах сучасних графіків. Подібний прийом застосовує відомий німецький художник Альберт Капр у одній зі своїх гравюр, що складається з тексту у вигляді піраміди, в якому літера "Е" розміщується всередині літери "О", в іншому випадку — "Е" в "У"

Поетичне новаторство письменника Гійома Аполлінера (французького поета 20 ст.) виявилось у винайденні ним незвичайної віршової форми — каліграм, написаних так, що їх текст утворював певний малюнок. Назва збірки пов'язана з експериментами в царині поетичної форми. Частина віршів мала вигляд "ліричних ідеограм", або каліграм, тобто вони написані так, що їхній текст створювала своєрідний малюнок (будинок, зірка, лінії дощу тощо). Їх особливість — розміщення рядків таким чином, щоб конфігурація тексту вірша на папері

відтворювала обрис чи явища, про які йшлося. Найвідоміша аполлінерівська каліграма — "Зарізана голубка й водограй". Розташуваннями літер неоднакового розміру та різними напрямками рядків вона утворила обриси голубки над струменями фонтана, що символізував вічний плач за загиблими на війні. Цей образ навів П. Пікассо, його відомий малюнок голубки — символ миру.

Деякі найвдаліші есперименти М. Семенка імітували предмети, зокрема глечик (символ традиції), що візуально ніби спростовували вербальний пафос тотального переінакшення світу:

знімемо мапу земної кулі
ріки переставим
простими лініями
на материках і океанах,
напишемо новий зміст!
всіх меридіанів
застеле небо
димарів
дим!

(Ковалів Ю. Візуальна поезія Михайля Семенка. Ел. ресурс).

Насправді можна навести безліч прикладів тогочасних футуристичних експериментів і маніфестів поетів різних країн, метою яких було запровадити синтез мистецтв, створити нове письмо, аналогічне малярству. Побутують такі зразки і в сучасній поезії (чит., напр., Сорока М. (1994). Зорова поезія в сучасній українській літературі. Слово і Час, Ч. 4-5). Вирішувати, наскільки ці експерименти були вдалими, є завданням істориків літератури. Метою цього історико-літературного екскурсу є прагнення привернути увагу до тонкої межі між поезією та іншими мистецтвами, яку відчували митці різних епох. А ще поміркувати над тим, що розміщення тексту може становити окрему проблему для того, хто готує оригінал для друку.

Іван Франко у надзвичайно цікавій науковій праці «Із секретів поетичної творчості» (естетичний трактат, виданий 1898 р. в «Літературно-науковому

віснику”) аналізує, у чому ж полягає суть поетичної творчості. Франко наголошує на провідній ролі підсвідомості у творчому акті. Поет, за Франком, — це особливий психічний тип, основною прикметою психологічної діяльності якого є здатність нижньої свідомості час від часу підіймати цілі комплекси давно похованих вражень і споминів, покомбінованих, часто також несвідомо, одне за одним на денне світло верхньої свідомості. У третьому розділі трактату аналізується роль відчуттів у поетичній творчості, порівнюється сила впливу поетичного слова на відчуття людини із силою впливу музики і малярства. Франко пише, що естетика в широкому значенні цього слова — це наука про чуття, а роль естетики в поезії — це вказування ролі окремих відчуттів і образів, в які ці відчуття втілилися у поезії. В людини є п'ять чуттів: зір, слух, дотик, смак та нюх. Людина отримує інформацію про навколишній світ, використовуючи тільки ці 5 відчуттів. Хоча їх недостатньо, щоб пізнати світ у всіх його вимірах, але людині не доводиться вибирати. З іншого боку, людина має пам'ять, свідомість, фантазію та волю, що уміщаються у збірне поняття «душа», або психіка. 5 відчуттів, безумовно, впливають на психіку людини, але душа людини не зовсім залежна від них. Поезія є продуктом душевних функцій, тому відчуттєвий матеріал є основою поезії.

Франко висловлює думку про те, що правдиві поети свідомо чи несвідомо б'ють на наші відчуття, творять для своїх ідей наскрізь почуттєві образи. З усього запасу мови поети вибирають саме такі слова, які найшвидше і найлегше викликають у читачів конкретне почуттєве враження. Із 5 чуттів найважливіший зір, тому зорових образів у поезії має бути найбільше. Далі йде слух і дотик. Передостаннім є смак і останнім — нюх. Зорових образів найбільше в поезії. Це пов'язано з тим, що почуття зору відіграє для людини головну роль. Щоб підтвердити це, Франко наводить статистичні дані. В слов'янських епічних піснях на зорові образи припадає 55 %. Особливо багато почуттєвих епітетів і власне зорових у сербів і болгар.

Порівнюючи поезію з малярством, Франко доходить висновків, подібних до тих, яких він дійшов, порівнюючи поезію з музикою. Малярство апелює до одного з відчуттів — зорового. Поезія, особливо друкована, теж у першу чергу апелює до зору. Але, оскільки в поезії є ритм і рима, то, крім зору, поезія обов'язково відкликається і до слуху. А використовуючи інструменти, які надає мова, поезія може вже через засоби мови впливати на всі без винятку органи чуттів. У цьому полягає головна відмінність між малярством і поезією. Наприклад, вірш Шевченка:

Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

Перший рядок апелює до зору, другий до слуху, третій знов до зору, четвертий — до зору і слуху. Із викладеного вище можна зробити висновок, що підготовка поетичного тексту для друку потребує не лише художнього смаку і технічних навичок, а й обізнаності з історико-культурним контекстом.

Сучасні видання поезії: розширення виражальних і поліграфічних можливостей

Відомі ілюстратори книжки Романа Романишин та Андрій Лесів (творча майстерня «Аграфка») насамперед наголошують на особистісному зв'язку між художником і поетичним текстом: «Нам дуже комфортно ілюструвати поезію, - каже Романа Романишин. - Єдине, що не за збірку кожного автора можемо братися: між мисленням поета і ілюстратора повинен виникати зв'язок. Коли такий зв'язок є – ти читаєш вірш і в твоїй уяві слова візуалізуються, трансформуються у зображення». Серед збірок, які вони ілюстрували: «Зів'яле листя» Івана Франка, над якою вони працювали ще 10 років тому, поезія Ігора-Богдана Антонича, твори Віслави Шимборської, «П'ятикнижжя» Григорія Чубая. Зустріч із читачами була присвячена поезії ілюстрування, чи то пак, ілюструванню поезії.

Художники розповіли, що найважливіше в поезії - це її ритм. Вдих-видих, чергування звуків... «Коли ми читаємо поезію, то можемо визначити, чи лягає вона на наш внутрішній ритм. Якщо так – ми беремося за неї. Оскільки у поезії важлива рима поетична, нам важлива рима візуальна. Все це має бути гармонійним між собою», - каже Андрій.

Важливим є історико-літературний контекст: «Ми багато досліджуємо біографію авторів, дізнаємось про їхні смаки і вподобання, опрацьовуємо матеріали в архівах і т.д. Дуже багато залежить від того, що тобі вдасться вивідати про автора, чи вдасться тобі відчувати поезію», - розповідає Романа.

Так, «П'ятикнижжя» Григорія Чубая митці ілюстрували, опираючись на збірку, яку сам Чубай надрукував колись у чорно-червоних кольорах. «Тут використано багато колажів автентичних Чубаєвих, ми намагались відтворити друкарський шрифт, нашарування текстів, використали фото поета з родинного архіву», - кажуть художники. «Крім того, що ми книжку вважаємо культурним явищем і носієм інформації, це ще й об'єкт промислового дизайну. Тому ми намагаємось враховувати і поліграфічні особливості. Наприклад, використовуємо тиснення, лаки», - говорить Романа.

У «Гронінгенському рукописі» Ірини Старовойт також важливу роль зіграв колір. «Колір для нас неймовірно важливий. Як і поезія несе в собі чимало символів, так і колір – це символ, який уособлює дуже багато».

«У нашій роботі ми багато звертаємось до чергування мікро- та макроефектів, враження наїзду камери. Тобто у книзі шматочки кахлів переходять спершу в ряд, а потім створюють суцільну картину», - пояснює Андрій. «У збірці «373» ми прочитали дуже багато переходів душі в інший вимір, стан, - розповідає Романа. - У Маріанни чимало віршів про смерть, втрату, і багато релігійних мотивів. Ми це хотіли доповнити і візуально. Також у книзі важлива динаміка кольорів: зелений – життя, сірий – смерть. Проростання трави крізь асфальт - це перемога життя над смертю». «У книзі «Чоловіки, жінки і діти» Юлі Мусаковської ми відчули циклічність, нагрівання і перехід від чогось меншого до більшого. Це і показали. Ця збірка повна архаїчних символів, від яйця як початку життя і до сучасних предметів. Ми показали еволюцію людства від початків до сучасної епохи споживацтва».

«Поезія та візуальна частина повинні йти поруч, доповнюючи одна одну, а не заміняючи. Вони - одне ціле».

Олена Іванова в рецензії на поетичну збірку М. Стрельбицького зауважує:

«Чи то література дійшла своїх меж, торкнулася краю можливостей, чи то синтетичні види мистецтв (кіно, театр, телебачення, ін.), зваживши обставини, перейшли до відкритого наступу, але визначеність фактів красномовніша за розмірковування: в сучасному мистецтві відбувається щось на кшталт ревізії, перепису, інвентаризації. Обстоювана нині думка, що епоха постмодерну кладе край будь-яким обмеженням, заборонам, визначеностям, заводить художні пошуки на неосвоєні території, породжуючи явища «візуалізації поезії» та «поетизації живопису». Результат? Книга з ілюстраціями, як і альбом з коментарями поступається місцем іншому типові видання, здатному зафіксувати перформативне творіння з візуальними та вербальними ознаками, на зразок того, що переді мною. Стоять поряд слово і фарба, звук і лінія, інтонація й колорит, саме стоять поряд, а не просто подаються разом».

На думку О. Кадоркіної, «епоха постмодернізму сприяла тому, що книжкові ілюстратори використовують синтез багатьох стильових напрямків та технік, при цьому вільно інтерпретуючи своє візуальне бачення тексту. Класичні техніки естампу, а також графічного рисунку (і навіть живопису) – туш, графіт, акварель, пастель, кольорові олівці та лайнери, темпера, акрил, олія, мішані техніки, аплікація, колаж тощо – все ще затребувані у графічному дизайні, водночас, комп'ютерна графіка все активніше інтегрується у сферу книжкової індустрії, дозволивши художникам розвивати ідеї, які при ручній роботі були б занадто трудомісткими»

Окремої уваги заслуговують ілюстрації та загальне оформлення сучасних українських авторів віршів, що працюють на дорослу аудиторію. Серед розмаїття класики, іноземних авторів і взагалі, більшого попиту на прозу, а не на поезію, видавцям доводиться особливо прискіпливо обирати ілюстраторів до подібних видань, для того, щоб зацікавити якомога більшу аудиторію. Серед сучасних українських видань є приклади створення ілюстрацій відомими живописцями. Ілюстрації Олександра Ройтбурда до віршованої збірки Сергія Жадана «Тамплієри» видавництва Книги – XXI, Meridian Czernowitz.

Інша віршована збірка С. Жадана, оформлена за допомогою чорно-білих чи неяскравих кольорових фото, автором яких є сам поет та харківським дизайнером Іллею Павловим. На фото фрагменти фактури – будівель, рослин, міські та інші пейзажі, за допомогою яких створюється напруга.

Владислав Єрко чорно-білі графічні малюнки доповнює золотим кольором, додаючи драматизму новому виданню «Гамлета» Вільяма Шекспіра.

Український поет, що бере безпосередню участь у створенні ілюстрацій до власних творів це Юрко Іздрик. Прикладом є його віршована збірка «Календар», що вийшла друком у 2015 в львівського видання «Старий Лев». Маючи тривалий досвід видавництва власного журналу, Іздрик використовує принципи, притаманні дизайну прогресивної періодики, у художньому оформленні своєї книги. Основою стають фото із зображенням різноманітних предметів та фактур.

Взагалі, видавництво «Старий Лев» регулярно випускає збірки поезій українських авторів, долучаючи молодих ілюстраторів з новим, оригінальним

баченням. Серед таких вирішення збірки «Хвоя» Павла Коробчука з ілюстраціями молоді художниці Дарини Бабченко. Роботи художниці делікатні та ніжні, незважаючи на контрастний і доволі неочікуваний колорит – поєднання глухого смарагдового кольору та яскраво пурпурного. Дуже умовно вирішенні рослинні мотиви, стилізовані зображення тварин, інколи ілюстрації маленького кольору – все разом сприймається свіжо та молодіжно.

1.2. Оригінал макет: етапи, засоби, дотримання норм

Художник-автор, художній редактор видавництва, дизайнер книжково-журнальної продукції має можливість реалізувати свої творчі плани в роботі над друкованим виданням.

Нагадаємо, що **друковане видання** – це документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам Державних стандартів, інших нормативних документів щодо їхнього видавничого оформлення і поліграфічного виконання. Зміст друкованої продукції визначає її зовнішню форму, а сукупність всіх характеристик дає змогу віднести до певного типу. При роботі над оформленням видання найістотнішими ознаками є зміст, цільове і читачке призначення. В основі оформлення лежить вид літератури. Вміння відрізнити той чи інший тип видавничої продукції є важливим для визначення місця друкованого видання у суспільному житті. Друковані видання називаються також "творами друку", хоча твором друку є будь-який окремий документ, що входить у склад друкованого видання. За знаковою природою твори друку можуть бути текстовими, ізографічними, картографічними, нотними.

Відповідно до Держстандарту 3017-2015 "Видання. Основні види. Терміни та визначення" видання класифікуються за такими ознаками:

❖ **призначення:**

– соціально-функціональне: офіційні (інформаційні, нормативні), наукові (науково-популярні, науково-виробничі), практичні (виробничо-практичні), навчальні, довідкові, літературно-художні та рекламні;

– читачке: для широкого кола читачів (масове видання), для дітей та юнацтва, бібліотечні видання, видання для службового користування, бібліофільські видання;

Читацька адреса поезії. Якось у суперечці на тему, чи потрібна сучасній людині поезія, Томас Венцлова (литовський поет світової величини, перекладач, літературознавець і професор Єльського університету (США) навів т.з.в. «константу Енценсбергера», за якою у кожній країні світу – чи то в Америці, чи то в Росії, чи в Румунії – попри різну кількість населення та загальний рівень культури – є певна стала кількість людей, які люблять читати вірші, а саме 3487 чоловік. Венцлова переконував, що цей гурт поціновувачів зберігається за будь-яких умов, і саме заради них треба творити.

В еру цифрових технологій, коли все більше людей обирають замість

друкованих книг цифрові аналоги, а книга стає елементом колекціонування, мистецьким об'єктом, до розряду видань, які охочіше читають у паперовому варіанті, належить поезія.

- **інформаційні знаки** (текстові, нотні, картографічні та зображальні).
- **зовнішні ознаки:**
 - обсяг (книги, брошури і листівки);
 - форма: книжкові, журнальні, аркушеві (газетні, карткові, буклет, плакат), книжки-іграшки, комплектні;
 - структура або спосіб укладання текстів (серіальні, одностомні та багатостомні, зібрання творів та вибрані твори, академічні);
 - рівень художнього оформлення і спосіб поліграфічного виконання (мініатюрні, подарункові, факсимільні);
 - склад основного тексту (моновидання, збірники);
 - кількість (перше видання, стереотипне видання, перевидання; доповнене видання, виправлене видання; перероблене видання, розширене видання)
- **періодичні** (газета: громадсько-політична, спеціалізована; спеціальний газетний випуск; журнал: громадсько-політичний, науковий, науково-популярний, виробничо-практичний, популярний, літературно-художній, реферативний);
- **неперіодичні** (монографія, автореферат дисертації, препринт, тези доповідей (повідомлень), матеріали наукової конференції (з'їзду, симпозіуму); збірник наукових праць; статут; інструкція; стандарт; прейскурант; паспорт; посібник: наочний, практичний, навчальний, навчальний наочний, навчально-методичний; практичний poradnik; підручник; хрестоматія; методичні рекомендації (методичні вказівки); курс лекцій, текст лекцій, конспект лекцій; навчальна програма; практикум; словник: мовний, тлумачний, термінологічний, енциклопедичний; енциклопедія; розмовник; довідник; путівник; проспект; каталог; альбом; атлас; афіша (оголошення); інформаційний листок; документально-художнє, науково-художнє видання: альманах; антологія);
 - серіальні (тематичні, збірники творів);
 - продовжувані (бюлетень: нормативний, довідковий, рекламний, статистичний, бюлетень-хроніка, бюлетень-таблиця; календар: звичайний, табель-календар відривний (перекидний), календар книжкового типу, знаменних дат; експрес-інформація).

У своїй основі друкована продукція має багато спільних рис, але кожній із них притаманні певні ознаки, які відрізняють її від багатьох інших. Кожен тип друкованих видань має специфічну внутрішню та зовнішню структуру, яка є основою його оформлення.

Недотримання певних норм і стандартів при створенні видавничої продукції призводить до того, що друкований продукт виходить неякісним, незручним, самодіяльним і не відповідає вимогам читача. Для читача важливі, крім

відповідності заданій тематиці, такі показники видання, як формат, читабельність, ілюстративність, обсяг, міцність, зручність пошуку.

Оскільки вся робота, пов'язана з опрацюванням авторського тексту, покладається на редакторів, дизайнерів, ми будемо найбільше акцентувати на роботі художнього та технічного редакторів. Художньо-технічне оформлення видання починається одночасно з літературним редагуванням авторського тексту і спрямоване на формування гармонійного зовнішнього вигляду і правильне розуміння змісту. Нині посади технічного та художнього редакторів нерідко суміщаються, а художник працює лише над створенням зображального ряду чи обкладинки.

Художньо-технічне редагування охоплює всі роботи, пов'язані з перетворенням змісту інформації в графічну форму з урахуванням нормативних документів: від моменту, коли авторський оригінал надійшов, до рекомендацій поліграфічному підприємству та оцінювання якості контрольних відбитків. Основою художньо-технічного редагування є сучасні видавничі стандарти, які визначають показники зовнішньої форми видання відповідно до виду.

Після того як авторський оригінал надійшов до видавництва, головний редактор, виходячи з фінансових і матеріальних ресурсів (папір, друкарські й палітурні машини), разом з дизайнером, художником, художнім та технічним редакторами розробляють проект конструкції видання, який охоплює оформлення та структурні особливості внутрішнього та зовнішнього оформлення. Головний редактор керує та координує всі аспекти конструювання видання: передає тим, хто бере участь у створенні друкованого видання, основні дані про майбутнє видання (обсяг, кольоровість, співвідношення тексту й зображень, наявність апарату, читачке призначення, вид літератури тощо). Особливу увагу редактор приділяє співпраці з художником, технічним та художнім редакторами, адже конструкція видання та його художнє оформлення утворюють єдине ціле.

Процес оформлення друкованого видання складається з трьох послідовних етапів:

1. Підготовчий етап, на якому виникає та розвивається задум оформлення: зародження і формування задуму; перетворення задуму в проект оформлення; перетворення проекту в модель оформлення – макет. Цей етап повністю входить у процес режисури видання.
2. Етап виконання та редагування оригіналів оформлення: формується зміст та графічні характеристики обкладинок, суперобкладинок, палітурок, форзаців, внутрішнього оформлення, зображень: робота над ескізами або пошук та добір ілюстрацій і фотографій; робота з оригіналами, їх компонування і приведення у єдиний зображальний ряд. Це – етап художнього редагування.
3. Композиційно-технічний етап: набір та верстка, підготовка зверстаного матеріалу для поліграфічного етапу. Відповідність усіх елементів видання чинним нормам і стандартам, перевірка комплектації.

Авторський оригінал, що надійшов до редакції, має вигляд сукупності текстів та зображень. Завдання художнього та технічного редакторів ***на першому етапі*** –

визначити значення і місце кожного з цих матеріалів у виданні відповідно до задуму і закріпити за ними певні графічні характеристики, а також їх взаємодію, ієрархічну структуру і відображення її у системі рубрикації.

Весь текстовий матеріал видання розділяється на основний, додатковий та довідково-допоміжний. Кожен з цих видів тексту відіграє власну роль у виданні й вимагає особливого опрацювання художнім та технічним редакторами. Додатковий текст, як правило, дрібніший ніж основний текст, довідково-допоміжний також друкується дрібним кеглем, але має виділення, які акцентують увагу читача і виконують пошукові функції.

Зображальний матеріал видання розділяється на обов'язковий і необов'язковий, документальний, тематичний і абстрактний. Обов'язковий зображальний матеріал – такий, який несе основний смисл, отже, має власну структуру, послідовність, підпорядкованість, або він чітко прив'язаний до тексту, доповнює і коментує його і є необхідним через те, що без таких зображень текст стає незрозумілим. Необов'язковий зображальний матеріал не має прив'язки до певних сторінок видання або текстових фрагментів, отже, може розташовуватися довільно: на будь-якій сторінці, на вкладках і вклейках, як додатки, у кінці видання, на окремих розворотах тощо.

На другому етапі ставиться завдання гармонійного поєднання зображень, текстів, внутрішнього та зовнішнього оформлення. На цьому етапі вибираються, класифікуються, опрацьовуються всі ілюстрації, створюються макети обкладинок, палітурок, титульних елементів, сторінок, насичених декоративними, зображальними і текстовими елементами. Весь графічно-зображальний ряд повинен зв'язувати різнорідну текстову частину і утворювати нерозривну єдність, причому видання має сприйматися цілісно і неповторно. Остаточне розташування текстових та зображальних матеріалів, їх відповідність установленим нормам і стандартам, законам і закономірностям відбувається **на третьому етапі**. Тоді ж створюється оригінал-макет, який передається на поліграфічне підприємство для друкування. Але і на поліграфічному етапі художній та технічний редактори можуть узгоджувати деякі поточні питання.

На кожне видання, яке передається у друкарню, складається **план-проект оформлення**. Цей план розробляє художній редактор разом із головним редактором, зважаючи на поради технічного редактора. У проекті фіксуються повні дані про просторове рішення видання, перелічуються всі складові елементи видання та їх характеристики, способи й засоби виконання друкарських форм у цілому і кожного елементу окремо, способи друку, засоби оформлення, брошурувально-палітурні процеси. Розробка проекту ведеться з урахуванням реальних технічних та технологічних можливостей поліграфічної бази і можливістю забезпечення матеріальними та фінансовими ресурсами.

Основою для розробки проекту оформлення друкованого видання є такі дані:

- тип видання (жанр, читацька аудиторія, умови читання, строк користування);
- обсяг в авторських аркушах;
- склад видання: кількість і види текстів, зображень;
- наклад.

Проект художнього оформлення може мати такий вигляд (зауважимо, що це

лише фрагмент плану, в якому схематично позначені деякі з основних показників видання, але не зазначені всі технічні параметри):

Видавництво _____	Назва _____
Автор _____	Тираж за планом _____
Обсяг за планом _____	Папір № _____
1. Формат паперу і формат набору _____	
2. Шрифт _____	
3. Заголовки _____	
4. Титул. Кількість фарб _____	Оригінал додається, буде зданий _____
5. Заставки (які, скільки) _____	додаються, будуть здані _____
6. Кінцівки (які, скільки) _____	додаються, будуть здані _____
7. Шмуцтитули (які, скільки) _____	додаються, будуть здані _____
8. Зображення в тексті (які, скільки) _____	додаються, будуть здані _____
9. Фронтиспіс (спосіб відтворення) _____	додається, буде зданий _____
10. Вклейки (які, скільки) _____	додаються, будуть здані _____
11. Обкладинка № _____ Спосіб друку _____	Папір на обкладинку _____
12. Палітурка № _____, колір _____	Спосіб друку _____ Папір _____
Тиснення боковинок, корінця.	
13. Суперобкладинка. Спосіб друку _____	
Папір _____	

При розробці проекту оформлення керуються такими стандартами відповідно до конкретного літературного твору:

ДСТУ 3003-95. Технологія поліграфічних процесів.

ДСТУ 3017-2015. Видання. Основні види: Терміни та визначення.

ДСТУ 3018-95. Видання. Поліграфічне виконання.

ДСТУ 3772-98. Оригінали для поліграфічного відтворення: Загальні технічні вимоги.

Розглянемо окремі параметри видання стосовно підготовки оригінал-макету збірки поезії

1. Формат видання (у частці аркуша та обрізний), при виборі якого передбачається площа сторінки таким чином, щоб було зручно розташовувати тексти і зображення. Просторові пропорції враховують співвідношення товщини та формату, а також обсяг.

Формати видань бувають стандартні, додаткові та нестандартні. Стандартні формати журнальних та книжкових видань, крім альбомів, атласів, книжок-іграшок, буклетів, факсимільних, бібліофільських, нотних видань, календарів, видань, які випускаються на експорт і друкуються на іноземній базі, а також мініатюрних, унікальних і експериментальних видань, наведені у ГОСТ 5773-90 "Видання книжкові і журнальні. Формати".

Однак існують обмеження на розмір полів у виданнях будь-якого виду – вони не повинні бути меншими за такі значення: корінцеве – не менше 10 мм; верхнє – не менше 12 мм; зовнішнє – не менше 11 мм; нижнє – не менше 15 мм.

Формати поетичних збірок з усіх видів літературно-художніх видань — найбільш різноманітні

Наприклад, крім стандартних для художніх книжок, знаходимо
60х84/32 (серія “Перлини світової лірики”);
70х90/32 (серія “Бібліотека поета”);
84х100/32 (Світанок, збірка світової поезії, вид-во “Веселка”)
70х108/64 (О.Гончар. Фронтові поезії)
60х92/64 (Струни серця: укр. нар. пісні)
100х60/32 (Вінграновський М. Губами теплими і оком золотим)
70х108/32 (Микола Зеров);
84х100/32 (Леся Українка);
60х84/16 (Сонети Франка);
60х108/32 (Г. Сковорода).
70х100/32 (Борис Олійник. Поеми)
84х90/32 (Олександр Олесь. Чари ночі).

2. Формат набору відповідно до стандарту. Шпальта (формат набору) повинна бути достатньою для розміщення в її межах будь-якого текстового й ілюстраційного елементу видання. Це означає, що формат набору і поля залежать від способу верстки. У виданнях за індивідуальними макетами нерідко збільшують розміри шпальт відносно рекомендованих параметрів. При цьому необхідно зважати на те, що конструкції друкарських машин обмежують розміри друкарських форм, тому всяке збільшення формату набору щодо рекомендованих стандартом необхідно узгоджувати з технологами друкарні.

3. Спускні сторінки, розмір спуску, вид заставки, ініціала.

У виданні поезії залежить від текстової частини, яка може мати більше варіацій, ніж проза.

4. Оформлення кінцевих сторінок, характер й вигляд кінцівки.

5. Гарнітура, кегль, накреслення шрифтів для основного та кожного із додаткових текстів, заголовків. Також визначається абзацний відступ, вирівнювання рядків, інтерліньяж.

Так, наприклад, Наталя Науменко (Науменко, 2015) аналізуючи практику застосування шрифтів у сучасних виданнях, зауважує, що “шрифт добирається за змістом творів:

без засічок (Arial, Arial Narrow, Calibri, Cambria, Century Gothic, Comic Sans MS, Pragmatica, Verdana) - для надання текстові «строгих» інтонацій;

з засічками (Antiqua, Times New Roman, Bookman Old Style, Georgia, Garamond, Goudy Old Style) - більш декорованими, придатними для увиразнення ліричного настрою;

Courier New - шрифт друкарської машинки для імітації ретро-тексту;

шрифт Century Schoolbook (гарнітура Шкільна) - у збірці поезій для дітей.

Часто автор для заголовка твору або циклу поезії добирає шрифт декоративний (Monotype Corsiva; для англійських текстів модифікацій декорованого шрифту більше, аж до напрочуд красивого Rosewood та імітованого трафаретного напису Stencil у нових версіях Microsoft Word).

Особливу увагу приділяють і буквиці - першій літері заголовного вірша циклу (або кожного твору). Мальована буква як елемент оформлення та виразник ідеї твору дійшла й до сьогодні.

6. Шрифтове та композиційне оформлення рубрикації.

7. Оформлення колонтитулів та колонцифр: склад, гарнітура, кегль, накреслення, розташування, відстань до тексту, елементи оформлення. Колонтитули для парних або непарних сторінок. Довжина колонтитулу дорівнює формату набору, тому важливо визначити кількість знаків у рядку колонтитулу.

8. Склад титульних елементів і оформлення фронтиспіса, авантитулу, контртитулу, титулу).

9. Оформлення зображень (вид, розташування відносно тексту, розмір шпальти при розташуванні зображень поза текстом, композиційні варіанти тексту та зображення). При цьому випуск в обріз обумовлюється в проекті видання. Також визначається наявність вкладок і вклейок.

10. Оформлення текстівок: гарнітура, кегль, накреслення шрифту, формат, вирівнювання, розташування відносно зображення.

11. Характер і спосіб друку зовнішнього оформлення (тип обкладинки або палітурки, кольоровість, наявність суперобкладинки, футляра, ляссе тощо).

12. Оформлення форзаца: білий, кольоровий, приклеєний, пришитий, з фальцем, задрукований фоном, орнаментом, із тематичним зображенням.

13. Брошурувально-палітурні операції: фальцювання (перпендикулярне, паралельне, комбіноване, кількість згинів, послідовність), комплектування зошитів у блок (вкладання, підбирання), шиття (внакидку, втачку, брошурне, палітурне, безшвейне), обріз блоку, спосіб кріплення обкладинки до блоку (вкладання, підбирання, вставка у палітурку).

14. Матеріали: папір (вид та марка, формат, маса), картон (вид, товщина), тканина (вид, колір, фактура), каптал (колір), ляссе або закладка (колір).

Після того, як опрацьована текстова і зображальна частини видання, технічний редактор визначає необхідність таких елементів: 1) спуски; 2) ініціал; 3) кінцева сторінка; 4) внутрішньотекстові виділення; 5) заголовки; 6) лінійки над виносками; 7) розділові декоративні елементи; 8) німа рубрикація; 9) колонтитули та колонцифри; 10) зміст.

Важлива і складна функція технічного редактора – розроблення рубрикації видання і складення змісту.

У літературно-художніх виданнях рубрикація, як правило, нескладна, містить лише назви творів, іноді згрупованих за розділами. Такий зміст розміщують наприкінці видання, оскільки читач, обравши твір для читання, вже не має потреби шукати щось інше.

Складання тексту з виділеннями має свої особливості, за способами і засобами: пробільно-композиційні, графічні та шрифтові. До перших належать розрядка, складання на зменшений формат (втяжка), зміна форми складання (східчасте складання), відокремлення тексту пробілами; до других – лінійки, рамки, дужки, символи, прикраси, орнаменти; до третіх - шрифти інших гарнітур, накреслень і кеглів та капітельні літери.

Заголовки акцентують увагу читачів на найбільш важливому і цікавому матеріалі, тому їхньому оформленню приділяють першорядне значення. Іноді для

особливого виділення заголовки підкреслюють лініями, укладають в рамки або використовують акцидентні шрифти.

Виділення в основному тексті здійснюється шрифтовими та нешрифтовими способами. ***Шрифтовими:***

- зміною накреслення: нахилу, щільності, насиченості;
- зміною гарнітури шрифту для окремих фрагментів сторінки;
- виділенням слова або фрази шляхом збільшення або зменшення ширини знаків;
- зменшенням або збільшенням кегля основної гарнітури (найчастіше на 2 пункти);
- застосуванням капітелі;
- застосуванням ініціала, для позначення початку нової значеннєвої частини.

До нешрифтових виділень належать:

- виділення шляхом збільшення інтерліньяжу;
- втягування;
- обрамлення (лініями або рамками);
- зміну кольору тексту або підкладки;
- виворотка.

Атрибути стилю визначають параметри оформлення тексту, а саме:

- гарнітура шрифту;
- написання;
- кегль;
- інтерліньяж;
- характер абзацного відступу;
- тип виключки;
- пробіл між словами;
- розстановку переносів (якщо необхідно);
- установку позиції табуляції при оформленні таблиць;
- встановлення відступів при наборі віршованих текстів тощо.

Студент повинен підібрати необхідний графічний матеріал, ввести або намалювати його, обґрунтувати вибір кольорових показників майбутніх малюнків і ввести їх до ескізу макету видання. Зміст ілюстрацій не буває випадковим, хоча фотографії на обкладинці або на головній сторінці далеко не завжди відповідають реальному змістові видання. За допомогою графіки та ілюстрацій можна точніше передати ідеї і призначення будь-якого видання, у тому числі й електронного. Без ілюстрації смуги набору виглядають одноманітними, а добре підібрана і вміла розміщена ілюстрація робить видання різноманітним. Обмеження у використанні графіки з позицій естетики зв'язано з небезпекою захащення документа зображеннями, у тому числі і фоновими, і нав'язливою анімацією (для

електронних видань), найчастіше не зв'язаної безпосередньо з тематикою видання

Відомо, що видавництва і поліграфісти дуже обережні при включенні ілюстрацій, особливо кольорових, у книги, що тиражуються. Це пов'язано з тією обставиною, що ілюстрації вимагають спеціальної обробки, у тому числі – растрування, а кольорові ще і кольороподілу, у результаті чого ускладнюється і здорожується виробництво видань. Технічне виконання ілюстрацій (повнокольорові тонові або штрихові малюнки, кольорове або одноколірне фото) визначається і характером інформації, і бюджетом видання, крім того, воно вказує на обсяг роботи верстальника і художника.

Текстового матеріалу на палітурці, як правило, буває небагато – ім'я автора і заголовок книги, але в деяких випадках вони доповнюються назвою серії, логотипом видавництва, анотаціями, біографією і портретом автора на обкладинці. Наявність цих додаткових даних свідчить про їхню важливість: логотипи поміщають відомі видавництва, назва серії іноді характеризує книгу краще, ніж назва, дані про автора поміщають частіше в тих випадках, коли ім'я автора само по собі є видавничим брендом. Надалі при знайомстві споживача з друкованим виданням звертається увага на обкладинку. Старанність і характер оформлення обкладинки наочно показує, яке значення видавець додає зовнішній привабливості книги.

Ілюстрація — це інформація, зафіксована у двовірному просторі у вигляді крапок (пкселів) одного чи кількох кольорів на носії інформації.

Із видавничих позицій кожна ілюстрація має три компоненти:

- посилання в основному тексті на ілюстрацію;
- власне ілюстрацію;
- заголовок ілюстрації (нумераційний і тематичний), тобто її назву.

Перший і третій компоненти для деяких видів літератури (наприклад, публіцистичної — газет) є факультативними.

Розрізняють такі основні види ілюстрацій: малюнки (художні — оригінальні й репродукції), рисунки (технічні), графіки, креслення, схеми, карти та фотографії.

Із позицій пристроїв уведення (сканерів), систем опрацювання ілюстрацій та виведення (фототипографічних машин) кожна власне ілюстрація складається з множини найменших зображувальних елементів — крапок (пкселів). До кожного пксела задають його координати у двовірному просторі, колір та інтенсивність кольору.

1.3 Аналіз оригінал-макетів видань поезії

Завдання 1. Проаналізуйте розвороти поетичних збірок (шрифт, кегель основного і додаткового тексту, наявність буквиць, спуски, наявність колонтитулів, оформлення колонцифри тощо). Заповніть таблицю (іл. 20-39).

Завдання 2. Проаналізуйте титул і шмуцтитул видань, що належать до серії (іл. 15-19).

Завдання 3. Проаналізуйте оформлення шмуцтитулів поетичної збірки (іл. 15-19).

Завдання 4. Проаналізуйте оформлення титулу поетичної збірки (іл. 9-14).

Завдання 5. Проаналізуйте форзац поетичної збірки. Зробіть висновок про особливості друку і кошторис (іл. 5-8).

Завдання 6. Проаналізуйте оформлення змісту і вихідних даних поетичної збірки (іл. 40-44).

Завдання 7. Проаналізуйте оформлення обкладинки та суперобкладинки (іл. 1-4).

Завдання 8. За вже виданою поетичною збіркою (на вибір) відтворіть оригінал-макет.

Завдання 9. Доберіть у бібліотеці поетичні видання за параметрами, зазначеними у лівій колонці таблиці. Проаналізувавши їх, заповніть таблицю.

1. Серія поетичних видань:

Обкладинка (тільки текст, малюнок, колір, ч/б, інші техніки); суперобкладинка, клапан;

форзац (білий, кольоровий, з ілюстрацією);

титул (розгорнутий, портрет автора, ілюстрація, тільки текст);

шмуцтитули (характеристика);

сторінка (колонтитул, колонцифра (розміщення, накреслення), спуск, шрифт, кегль основного і додаткового тексту, рубрики);

розворот;

зміст;

повторюваний елемент (розміщено на обкладинці, титулі, шмуцтитулі, колонтитулі, наприкінці розділів);

характеристика техніки оформлення (репродукції картин художників, фото, колаж, ілюстрації, зроблені до цих текстів).

2. Збірка вибраних творів одного поета

3. Поетична антологія

4. Збірка поезії, що належить до класичної літератури (української або світової)

5. Подарункове видання поезії.

Завдання 10. Ознайомтесь із поданим нижче описом видання, складеним мистецтвознавцем В. Олійник на книгу «Українська байка» (збірка кращих байок) і за аналогією складіть такі описи двох поетичних збірок (на вибір).

1. Упорядники – Б. Деркач, В. Косяченко; ілюстрації Ю. Криги, художнє

оформлення Д. Грибова, художній редактор А. Клименко, технічний редактор Б. Грінберг; 1983 рік, видавництво «Дніпро».

II. Композиційний блок. Структура книжкового блоку: палітурка, форзаци, титульна сторінка, авантитул, вступна стаття, основний текстовий блок з ілюстраціями, зміст, вихідні дані; ілюстрації класичні і мініатюри, спрощені (зображення тварин), здебільшого контурні, декор у вигляді рослинного орнаменту і рамок; гарнітура основного тексту – літературна, заголовка – український шрифт.

III. Художній блок. Внутрішні ілюстрації та на палітурці чорно-білі, на форзацах – кольорові (використано не більше п'яти кольорів) на кольоровому 99 однотонному фоні, відповідно застосовані різні техніки виконання (всередині книжкового блоку і на палітурці – туш, на форзацах ймовірно фломастер-акварель); Палітурка виконана у чорно-білих тонах з додаванням фіолетового кольору (назва книги і загальне обрамлення текстово-ілюстраційного блоку).

IV. Технічний блок. Високий друк, папір друкарський №1, формат 84х108 /32; палітурка, з'єднання зошитів нитяне; змішана техніка виконання ілюстрацій; текст віршований, колонцифра по центру знизу, колонтитули чисті, верстка комбінована (локалізовані ілюстрації розміщені попарно на окремих аркушах, відділені рамками, – шпальтова верстка; ілюстрації у вигляді мініатюр – відкрита і глуха верстка).

Завдання 11. Поданий нижче набір віршованих текстів закомпонуйте на сторінці, оберіть формат. Позначте гарнітури, накреслення, кегль шрифтів основного, додаткового, допоміжного тексту, заголовків, підзаголовків, епіграфі, присвят; спосіб розміщення і кегль колонцифри.

Приклад 1.

Поль Верлен

Солов'ю, що з високої гілки задивився на свій відблиск у річці, здається, ніби він упав у воду. Сидить на вершечку дуба і боїться потонути.

Сірано де Бержерак

Одкид дерев у озернім затоні срібlistім
Димом береться імlistим,
А угорі потопають у справжньому вітті
Горлиць жалі сумовиті.

Цей краєвид — твоєї, мандрівнику, долі
Образ у нашій юдолі:
Чуєш, між листям квилять у гіркій безнадії
Всі твої втоплені мрії!

Переклав Микола Лукаш

Приклад 2.

Із збірки “До сонця” (1941)

1931-1939

V

Мрії, мрії...

І знов мені сниться: плавба Уругваєм,
Степи Місіонес і танці гаушів.
І знов мені в серці хтось струну порушив.
Хтось пісню забуту неначе співає.

Найдіть мою торбу, що мангами пахне,
що тричі ковтала безкрай екватору, -
Хай випущу з клітки на вільні простори
Замучене серце, що тужить і чахне.

Неначе на фільмі: Коруна, Лісбоа,
Лас-Пальмас, Кап-Верде, Баїя та Ріо...
А там...Зупинися, не муч мене, мріє!
Що з того, що здавна маршрута готова?

Уява є в мене буйна — ані слова!
Обидві півкулі стискаю у жмені.
Так, що ж, як у клятій, дірявій кишені
Нема на дорогу з Мединич до Львова?

Приклад 3.

Із книги “Рівновага”

1933 р.

Стережися неба нічного!
Порожнечі його німій
Мало зору твого. І багато —
Якщо душу відкриєш їй!

Зачарує. Приспить. Зруйнує.
Звідки? Нащо? Навік...Кудись.
...І м'ятеться, м'ятеться все
Твій бентежний дух...
Стережись!

Приклад 4.

Сільський сонет

(З зимових спогадів про літо)

Хвилюється широкий лан зелений,
Волошки, ніби зіроньки, блищать,
На тонких стеблах крапельки студені
Минулого дощу веселчасто горять.

І дівчина, обсипана квітками,
Іде, немов пливе лебедонька в воді,
І грають променистими вогнями,
Неначе квіти, світлі очі молоді.

Вони до мене так привітно сяють,
Що в серці стиха струни золоті дрижать,
І знов пісні мої пливуть, лунають.

В там, в гаю, — пташки дзвенять, дзвенять,
І щастя на душі, і тихий спокій...
Хвилюється і грає лан широкий.

1912

Приклад 5.

ТОПОЛЯ

М.Зерову

З-під неба теплого і вірного, як друг,
Перенесли її під наше небо змінне
Як слово зрадника. І чорної вершини
Безсила пада тінь на потьмарілий луг.

Струмує, сріблиться осичина навкруг,
Ставні дуби біжать, немов табун левиний, —
Найвища ж падає. Зірветься в синь — і гине,
Як світоч, що вночі піднісся і потух.

Нещасне дерево, Шевченкова любове!
Що слава хворому, що вбогому пісні
І що для мертвого покров карамзиновий!

Самітна, ти стоїш в чужій височині
І, до чужинної весь вік байдужа мови,
Мовчиш, свої рахуючи останні дні.

Чернігів, літо 1926

Приклад 6.

And forget me, for I can never
Be thine!
P. B. Shelley

Забудь мене, пташко! Так доля судила ...
А долі байдуже до людського болю.
Ще, може, зійдемося на сьому роздоллю,
А може ... Та годі, змагатись несила.

Забудь мене, пташко! Тебе ж я, кохана,
Врізьблю в моє серце, як в золото перлу.
Для мене з тобою всі радощі вмерли,
А ти посумуєш - і згоїться рана ...

Забудь ... Не питайся: чому?
Провидіння Не любить сих питань. А може, так треба ...
Не плач, моя пташко! Учать, що для неба
Потрібні суть сльози і людське терпіння.

* Забудь мене, я ніколи не можу
Бути твоїм! (англ.)
П. Б. Шеллі

Контрольні завдання до розділу 1

1. Визначте особливості текстового блоку віршів.
2. Які позначення застосовують для відбивки віршів без заголовків? Як такі вірші показано у змісті?
3. Назвіть складові оригінал-макету поетичної збірки. За допомогою яких прийомів досягається цілісність художнього задуму в оформленні?
4. Які варіанти шрифтового оформлення основного, додаткового, допоміжного тексту в збірці віршів?
5. Орнамент у оформленні поетичної збірки: місце в оригінал-макеті, застосування за різних історичних періодів.
6. Назвіть українських художників, чиї ілюстрації до збірок поезії вас зацікавили.
7. Розгляньте кілька збірок із серії “Перлини світової лірики” (вид-во “Дніпро”, 1965-1991 роки, вийшла друком 51 книжка). Проаналізуйте оформлення текстової й нетекстової частини.
8. Проаналізуйте кілька збірок із серії “Бібліотека поета” (вид-во “Радянський письменник”-нині “Український письменник, 1955-1993 роки, 87 книжок). Проаналізуйте оформлення текстової й нетекстової частини.
9. Які шрифти найчастіше застосовуються в оформленні поетичних збірок?
10. Які способи поєднання текстової частини та ілюстрацій ви зауважили, аналізуючи макети поетичних збірок?
11. Колонтитули й колонцифри в збірках поезії, їх застосування, розміщення, оформлення.
12. Розміщення змісту в збірці віршів, способи його оформлення.
13. Застосування повторюваних елементів у збірках віршів: розміщення, функція, доцільність.
14. Що таке буквиця? Чи застосовують її в оформленні сучасної поезії?
15. Які найпоширеніші формати поетичних збірок?
16. Способи шрифтового виділення заголовків різних рівнів у поетичній збірці.
17. Оформлення обкладинки, форзацу збірки поезій. Порівняйте поширені прийоми оформлення у 1970-1990-х роках і виданнях останнього часу.
18. Нові техніки в оформленні та поліграфії збірок поезій (на прикладі видань останніх п'яти років).
19. Особливості оформлення авантитулу, фронтиспіса, титулу збірки поезій. Порівняйте збірку, що належить до серії, та окреме видання, не пов'язане із серією.
20. Оформлення шмуцтитулів у збірці поезій. Яку функцію виконує шмуцтитул в оригінал-макеті?
21. Обкладинка і суперобкладинка поетичної збірки: співвідношення зображальних елементів.
22. Підготовка до друку факсимільних видань: досягнення цілісності художнього оформлення всіх складових комплексу (перевиданої збірки, наукової розвідки, футляра). Які приклади таких видань ви знаєте?
23. Які способи візуалізації за допомогою шрифтового оформлення історичного періоду, коли написано вірші, ви знаєте? Наведіть приклади.

РОЗДІЛ 2

ДИЗАЙН АЛЬБОМІВ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

2.1 Типологія видань з образотворчого мистецтва

Згідно з ДСТУ 3017:2015, серед видів видань за знаковою природою інформації розрізняють текстові, нотні, картографічні, образотворчі видання та видання шрифтом Брайля.

Образотворчі видання, образотворча продукція, графічне видання, друкована графіка — це видання, більшу частину обсягу якого займає зображення, що є відтворенням живописних, графічних, скульптурних, архітектурних творів, фотографій, креслень, діаграм, схем тощо.

Образотворчі видання поділяються на такі підвиди:

альбом

Образотворче видання з пояснювальним текстом чи без нього.

Примітка 1. Розрізняють технічний, художній альбоми та фотоальбом.

Примітка 2. За матеріальною конструкцією альбом може бути книжковим чи комплектним виданням;

образотворча картка

Образотворче карткове видання, на одному боці якого є зображення (фотографія, рисунок чи художня репродукція), а другий бік призначено для розміщування тексту, що пояснює зображення, характеризує творчість автора, чи для письмового повідомлення;

образотворчий плакат

Образотворче аркушеве видання, що містить зображення (рисунок, фотографію, фотомонтаж або їх поєднання) з невеликим пояснювальним текстом чи без нього;

художня репродукція

Образотворче аркушеве видання, що відтворює твір образотворчого мистецтва чи художню фотографію.

Зауваження до вживання терміна. Дослідники-книгознавці термін «образотворче видання» трактують як суперечливий, оскільки він пов'язується лише з образотворчим мистецтвом. Попри те, що основні значення слів «образ» та «образотворчий» доволі нейтральні («зовнішній вигляд кого-, чого-небудь» [Тлумачний словник укр. мови] та «який формує, створює образи») й не прив'язані виключно до художніх образів, будь-який реципієнт підсвідомо сприймає образотворче видання як суто мистецьке. Хоча насправді це зовсім не так: таке видання може містити будь-які зображення, не тільки творів образотворчого мистецтва, зокрема, наприклад, технічні креслення: «видання, більшу частину обсягу якого займає зображення, що є відтворенням живописних, графічних, скульптурних, архітектурних творів, фотографій, креслеників, діаграм, схем тощо». Стандарт слушно не рекомендує вживати такі синоніми терміна «образотворче видання» як «образотворча продукція», «графічне видання», «друкована графіка», частково «скопійовані» з іншомовних відповідників. Так само справедливо в ньому не кальковано російський термін «изоиздание».

Сумнівною, на наш погляд, є й правомірність вживання не зазначеного, але популярного нині терміна «візуальне видання», оскільки він пов'язаний не з об'єктом відображення, а з характером сприймання: «візуальний» – «який здійснюється безпосередньо очима» [ТСУМ]. «Безпосередньо очима» ми сприймаємо не лише зображення, а й текст, і ноти. Які ж терміни замість «образотворчого» пропонують прийнятними для унормування? Передусім такі варіанти: «зображальне видання», «видання із зображеннями» («зображення» – «картина, малюнок, відбиток, фотографія і т. ін.»; «зображальний» – «стосовний до зображення»). Хоч лексична сполучуваність слова «зображальний» передбачає можливість його поєднання зі словом «мистецтво» («зображальне мистецтво» – «мистецтво створення художніх образів на площині і в просторі» [7]), однак його семантика все-таки ширша, порівняно з семантикою слова «образотворчий», і в свідомості людей не настільки тісно асоціюється лише з процесами створення мистецьких образів. Такий термін логічно й послідовно вбудовується в ланцюжок: основу текстового видання становить текст, нотного – ноти, зображального – зображення (а не образ). Ще одним варіантом (або синонімом) можна вважати термін «ілюстративне видання». Тлумачення слів «ілюстрація» («зображення в книжці або журналі, що пояснює, відтворює зміст тексту; малюнок») та «ілюстративний» («який є ілюстрацією чого-небудь, признач. для ілюстрування чогось; наочний, зображальний» [ТСУМ]) цілком дозволяють використовувати їх для позначення видання, яке містить переважно зображення.

Ускладнює ситуацію ще й той факт, що у фасеті «Види видань за цільовим призначенням» і в стандарті загалом не було й немає мистецьких видань, тобто видань, які забезпечують потреби мистецької сфери діяльності людини. У результаті термін «образотворче видання» часто вживається у не властивому йому значенні, характеризуючи не знакову природу інформації, а цільове призначення. Наприклад, на кінцевому титулі контурних карт із географії для 7 класу буде зазначено, що це «навчальне видання», знакова природа інформації (картографічне видання) подається в бібліографічному описі. Натомість альбом із репродукціями картин художника свого цільового призначення не має, тому терміном «образотворче видання» «покривають» і його знакову природу, і соціальну функцію. І робиться це саме тому, що термін «образотворче видання» підсвідомо асоціюється саме з мистецтвом, а не тільки із зображенням будь-яких предметів і явищ.

Зображальні видання можуть чітко диференціюватися на певні підвиди – залежно від характеру зображень, які ці видання містять. Наприклад, це можуть бути зображення, які націлені на художнє узагальнення дійсності й стосуються образотворчого мистецтва, або зображення, що мають не естетичне, а суто інформаційне навантаження і спрямовані на те, щоб показати зовнішній вигляд чи будову предмета, продемонструвати процеси. Для видань, які містять зображення першого типу, термін довго шукати не треба. Це ті самі образотворчі видання (тобто термін залишається, тільки сфера його застосовності вужча). Для видань, що містять зображення другого типу, можна запропонувати два варіанти – інфографічне видання або наочне видання. Термін «інфографічне» видання – новотвір, який пов'язаний із не визначеним допоки остаточно терміном «інфографіка». Останній тлумачиться або вузько, як графічні засоби візуалізації

аналітичної та статистичної інформації (схеми, таблиці, графіки, діаграми), або ж широко – як будь-які зображення (у поєднанні з текстовими коментарями чи без них), які демонструють, пояснюють, рекламують, коментують певні предмети, явища чи процеси. До речі, останнім часом таке видання як «інфографічний довідник» (саме так презентуються ці видання) набувають популярності (наприклад, «Агробізнес України», щорічний інфографічний довідник, <http://www.bakertilly.ua>, та ін.). Слабкою стороною цього терміна може вважатися його асоціювання суто з графікою, що втілюється лише в штрихових, а не в тонових чи напівтонових ілюстраціях. Однак, якщо семантика цього терміна буде й далі розширюватися, він може бути цілком придатний для вживання щодо описуваного виду видань. Термін «наочне видання» (те, яке містить переважно наочність) більш традиційний, уже з огляду на те, що наочні посібники мають тривалу історію і їхня ідентифікація не викликає сумнівів. Він прив'язаний до поняття «наочність» («те, що використовується для показу, демонстрації»), крім того, асоціюється не з естетичними, а з суто практичними чи навчальними функціями візуалізації інформації («заснований на показі предметів, моделей під час вивчення їх» [ТСУМ]), тобто може бути протиставлений терміну «образотворче видання» (у новому, звуженому його тлумаченні). Таким чином, текстовим, нотним і виконаним шрифтом Брайля виданням ми можемо протиставляти не образотворчі, а зображальні видання (видання із зображеннями, ілюстративні видання), які, в свою чергу, поділяються на образотворчі та наочні (інфографічні). Картографічні видання нелогічно протиставляти зображальним, адже карта – це зображення тих чи інших поверхонь. Вони можуть визначатися як підвид зображальних видань. Отже, загальний вигляд класифікації видань за знаковою природою інформації може бути таким:

4.1 ВИДИ ВИДАНЬ ЗА ЗНАКОВОЮ ПРИРОДОЮ ІНФОРМАЦІЇ
4.1.1 текстове видання 4.1.2 нотне видання 4.1.3 зображальне видання (видання із зображеннями, ілюстративне видання)
4.1.3.1 образотворче видання 4.1.3.2 наочне видання (інфографічне видання) 4.1.3.3 картографічне видання 4.1.5 видання брайлівським шрифтом

Альбом також неможливо віднести тільки до образотворчих (у нашій термінології теж «образотворчих», тільки в більш вузькому сенсі) видань, оскільки технічні альбоми (наприклад, альбоми з кресленнями) доцільно відносити до наочних (інфографічних видань).

Наступна проблема, варта відкритої дискусії, це потреба у зазначенні видань, які насправді виданнями не є, а є різновидами творів мистецтва, в тому числі й друкарського, які диференціюються за критерієм технологій виготовлення. Наприклад: 4.1.4.4 художня репродукція - Образотворче аркушеве видання, що відтворює твір образотворчого мистецтва чи художню фотографію; 4.1.4.5 естамп Образотворче аркушеве видання, що є відбитком оригінального графічного твору із друкарської форми, виготовленої самим художником. *Примітка.* Видами естампу є гравюра, офорт і літографія; У ГОСТ 7.602003 наведено ще більший перелік: художня репродукція, гравюра (з її підвидами: ксилографія, ліногравюра, літографія, офорт), олеографія, естамп, екслібрис). Якщо керуватися логікою цього ряду, то поряд із «художньою репродукцією» має з'явитися таке видання як «ілюстрація», а поряд із літографією і офортом – офсети, «цифродруки» тощо. Крім того, більшість зазначених творів друку є лише частиною твору в таких

виданнях, як книга гравюр, образотворчий плакат, образотворча листівка.

Про неусталеність терміна і різне його трактування свідчить, наприклад, інформація співробітників Книжкової палати України про випуск у світ образотворчих видань, де серед таких названо на першому місці книжку-картинку для дітей, а також календарі, комікси, які віднесено в стандарті до інших груп видань (О. Устіннікова і Н. Палащина, “Вісник Книжкової палати”, 2013, № 4). (Серед традиційного образотворчих видань достатньо велику частку становлять альбоми — художні та фотоальбоми, незначну — плакати і образотворчі листівки. За тематикою більше половини альбомів належить до розділів *Образотворче мистецтво* і *Декоративно-прикладне мистецтво*, більше чверті до розділу *Краєзнавство* (фотоальбоми про міста та визначні місця України), третину записів становить *Архітектура*, на четвертій позиції *Фотографія*. *Кінематографія* та *Всесвітня історія*. Незначну частку становлять альбоми на теми *Спорт*. *Видовищні види мистецтва*. *Розваги*).

За матеріальною конструкцією розрізняють книжкові, аркушеві й карткові образотворчі видання.

До книжкових видань відносять:

- альбоми з мистецтва, що містять репродукції творів малярства, графіки, скульптури, архітектури прикладного й народного мистецтва або оригінальні авторські форми (гравюри, офорти, літографії та ін.);
- фотоальбоми: документальні, історичні, портретно-біографічні, пам'ятні, з кіно- і театрального мистецтва й оригінальні видові, публіцистичні;
- науково-технічні альбоми: медичні, природничо-наукові, робочих креслень та ін.;
- видання неальбомного типу з образотворчого мистецтва, що містять значний обсяг ілюстрацій. Сюди ж можна віднести й картографічні атласи.

Аркушеві видання — це один або кілька аркушів паперу будь-якого формату без їх скріплення. До аркушевих видань належать плакати, афіші, буклети, репродукції, естампи.

Карткові видання — листівки, календарики, календарні стінки.

За способом виготовлення друкарської форми класифікують на естампи, форму для друку яких виготовляє сам художник (станкова друкарська форма), і репродукції, форма для яких виготовляється поліграфічним способом.

Плакат — аркушеве видання, що містить малюнок, фотографію, монтаж або яке-небудь спеціальне зображення з невеликим текстом пояснення. Це великоформатне несфальцьоване видання, здебільшого з одностороннім друком. Він є невіддільною частиною візуальної культури, ефектнішим засобом масової інформації. За ефективністю впливу на глядача плакат поступаються хіба що телебаченню й періодичним виданням.

За знаковою природою інформації плакати діляться на *образотворчі* — що складаються з напису і зображення, і *текстові* — що є одним художньо виконаним текстом. За засобами виконання оригіналу художником (графічним або мальовничим) плакати бувають площинними, об'ємно-просторовими або

комбінованими, одноколірними або багатоколірними. За цільовим призначенням плакати поділяють на:

- *масово-політичні* (агітплакати про найважливіші події політичного, економічного, культурного життя країни);

- *нормативно-інструктивні* (плакати з роз'ясненням стандартів, технічних умов, нормативів; плакати з охорони праці і техніки безпеки; виробничо-практичні плакати про прогресивні методи праці в промисловості, сільському господарстві, охороні здоров'я, освіті, культурі);

- *науково-популярні* (плакати з історії, філософії, економіки, призначені для лекційної, культурно-просвітницької роботи);

- *навчальні* (плакати-посібники для навчальних закладів);

- *рекламні* (плакати про різні товари і послуги, плакати (оголошення) про виставки та концерти, персональні плакати, присвячені майстрам образотворчого мистецтва, архітектури, декоративно-прикладного і народного мистецтва, плакати з музики, естради, цирку, театрального і кіномистецтва). *Різновидом рекламного образотворчого видання є афіша.*

У цих методичних рекомендаціях зосереджено увагу на виданнях, пов'язаних із мистецтвом, зокрема на найпоширеніших книжкових.

Як і в роботі над будь-яким виданням, готуючи образотворче видання до друку необхідно:

Коротко схарактеризувати суть і призначення видання, визначити специфікації та вимоги до об'єкту проектування замовлення. Мати уявлення про вітчизняні і міжнародні стандарти і нормативні матеріали, якими регулюється випуск цієї продукції (включно з окремими операціями).

Створити паспорт видання за такими параметрами: тип видання, вид друку, показники формату, обсяг, наклад, структура видання, заповнення площі у відсотках різними видами тексту, таблицями, ілюстраціями та ін., характер і класифікація образотворчих оригіналів, характеристики шрифтів, рубрикація, варіант оформлення і спосіб скріплення, характеристики паперу і фарб та ін.

Визначити схему перетворення фізичного оригіналу у цифрову форму, встановити показники вхідних і вихідних характеристик (розмір, роздільна здатність, кольорова модель, формати збереження).

Оцінити якість цифрового зображення, запропонувати стратегію його подальшої обробки, редагування, забезпечення необхідного розміру, тону і кольорову корекцію, ретушування.

Визначити порядок верстання елементів сторінки – описати перетворення цифрових файлів у форму, необхідну для виведення.

2.2 Етапи роботи з підготовки оригінал-макета. Аналіз оригіналу і вибір способів обробки

Оригінал — плоске стаціонарне в часі зображення, виготовлене різними способами.

За способом створення образотворчих оригіналів розрізняють:

- рисовані оригінали, виконані на непрозорій основі з застосуванням художньої техніки (тушшю, гуашшю, аквареллю);
- фотографічні аналогові оригінали, виконані на непрозорій (фотографії) і прозорій основі (слайди, негативи, діапозитиви);
- оригінали, виготовлені поліграфічним способом;
- фотографічні цифрові оригінали (цифрові фотографії);
- оригінали, створені методом сканування, і такі, що надходять, наприклад, з бази даних або з цифрового носія.

Залежно від виконання і призначення:

- оригінали, призначені спеціально для поліграфічного відтворення з урахуванням вибору певного технологічного процесу та обладнання (форзаци, фронтиспіс, обкладинки, внутрішньосмугові зображення і т. ін.);
- оригінали, виконані без урахування їх поліграфічного відтворення (твори живопису, документи, поліграфічні відбитки та ін.).

Перша група оригіналів є основною, вони широко застосовуються в поліграфічному виробництві. Залежно від числа градацій оригінали діляться на двоградаційні, що мають два рівні оптичної щільності (яскравості) — штрихові оригінали, тонові оригінали, які мають нескінченне число безліч оптичної щільності, і багатоградаційні оригінали, що мають більше двох, але не містять нескінченної кількості оптичної щільності.

Залежно від кольоровості оригінали можуть бути одноколірні, багатоколірні та повноколірні.

Зростання кількості застосовуваних форм представлення інформації і типів носіїв інформації дозволило використовувати для відтворення цифрові зображення, що вимагають спеціальних технічних засобів візуалізації та спеціальних носіїв інформації.

Якщо вихідні зображення подаються в аналоговій формі, для подальшого оброблення їх необхідно перевести в цифрову форму, тобто відсканувати за допомогою сканера.

Введення текстової і зображальної інформації.

Текстова інформація вводиться з використанням ПЗ Microsoft Office — MS Word, або безпосередньо в програмі верстки.

Обробка образотворчої інформації — корекція градації, базова і селективна колірна корекція — проводиться в програмі Adobe Photoshop.

Верстка створюється в програмі верстки Adobe InDesign.

Кольоропроба виводиться з PostScript-файла.

Застосовуючи графічний редактор — прикладну програму (або пакет програм), можна створювати і редагувати зображення за допомогою комп'ютера. Adobe Photoshop — це професійний растровий графічний редактор.

Photoshop тісно пов'язаний з іншими програмами для обробки медіа файлів, анімації та іншої творчості. Спільно з такими програмами, як Adobe ImageReady, Adobe Illustrator, Adobe Premiere, Adobe After Effects і Adobe Encore DVD, він може використовуватися для створення професійних DVD, забезпечує засоби нелінійного монтажу і створення таких спецефектів, як фони, текстури і т. ін. для телебачення, кінематографу і всесвітньої павутини. Основний формат Photoshop, PSD, може бути експортований і імпортований всіма програмними продуктами, переліченими вище.

Ілюстрації вставляються в програму Photoshop (способом звичайної вставки, відкриттям збереженого файлу чи методом імпортування з іншої програми).

Першим етапом обробки імпортованих зображень є визначення їх розмірів і колірних схем. За необхідності для зміни розмірів зображень можна використати методи обрізки непотрібних частин ілюстрації, кадрування зображення, чи зміни полотна, на якому розміщене зображення.

Також у програмі Photoshop можна вибрати режим зображення, що визначає колірну схему, за якою відображається ілюстративний матеріал видання. У даному випадку робота велась із колірною системою RGB.

Графічний редактор Photoshop передбачає індивідуальну роботу із кожним колірним каналом обраної системи кольорів.

Наступним етапом обробки графічної частини видання є тонова корекція зображень.

Погрішності в освітленні і контрасті зображень називають тоновими, а процес їх виправлення — тоною корекцією. Photoshop дозволяє коректувати тони зображення з достатньо великою точністю.

Тон комп'ютерного зображення — це яскравість пікселів, з яких воно складається. Пікселі зображення мають різну яскравість. Та частина повного діапазону яскравості, яка використана в зображенні, носить назву тонового діапазону. Чим ширше тоновий діапазон зображення, тим "глибше" колір і краще опрацювання деталей. Саме це завдання вирішує корекція світла і тіней. В ідеалі в зображенні повинні бути використані всі значення яскравості (тони). Якщо розбити весь тоновий діапазон на три нерівні умовні частини, то найтемніша частина називатиметься тінями, найсвітліша — підсвічуванням, а між тінями і підсвічуванням розташується великий діапазон середніх тонів. Для зміни тонового діапазону зображення у програмі Photoshop використовується діалогове вікно Levels (Рівні). За допомогою діалогового вікна Curves (Криві) можна здійснювати будь-яку тонову корекцію, описану вище. Проте оригінали зображень можуть мати найвитонченіші погрішності. Тонові криві дають можливість виправити навіть дуже складні дефекти оригіналу

Після виконання тонової корекції зображень видання переходять до **етапу колірної корекції ілюстрацій**. Здійснення колірної корекції у програмі Photoshop можливе за допомогою функції Color Balance (Колірний баланс).

Текстова частина видання має різноманітне оформлення і специфічне розташування, для відтворення якого необхідно використати програму верстки. Але сам масив текстової інформації буде зручніше ввести в іншій програмі, призначеній саме для введення та редагування тексту, а потім імпортувати його у програму верстки. Програми з такими можливостями називаються текстовими

редакторами. Adobe InDesign — це програма для професійної верстки та підготовки друкованих проектів.

Для того, щоб зверстати текст, необхідно визначити гарнітури шрифтів тексту, а також визначити їхній кегель. Пригадаємо, що гарнітура — сімейство накреслень шрифтів, що мають загальні стильові особливості та різні деталі рисунку знаків (в деяких випадках гарнітура складається з одного накреслення). У гарнітурі з декількох накреслень звичайно одне (основне) призначене для набору основного тексту, а інші — для смислових виділень у тексті та набору заголовків.

Розрізняють основні групи шрифтів: текстові та акцидентні шрифти. Ці дві групи розгалужуються на безліч підгруп. Кожна гарнітура має своє найменування. За наявності різноманітних елементів у символах шрифтів їх класифікують на багато видів стилізованих гарнітур. Розгалуженість класифікацій шрифтів досить різноманітна і має багато особливостей. Для прикладу можна привести класифікацію шрифтів за стандартом ГОСТ:

- група рубаних шрифтів. У цю групу входять гарнітури, що не мають засічок;
- група шрифтів із ледь накресленими засічками. Сюди входять гарнітури, кінці штрихів яких трохи потовщені;
- група медіавальних шрифтів. Це найбільш повна група шрифтів. Засічки шрифтів плавно сполучаються з основними штрихами і, як правило, будуються як дуги кіл;
- група звичайних шрифтів. Шрифти цієї групи мають яскраво виражений контраст і довгі тонкі прямі засічки, що з'єднуються з основними штрихами під прямим кутом;
- група брускових шрифтів. Контраст у цих шрифтах відсутній або малопомітний, потовщені прямі засічки з'єднуються з основними штрихами під прямим кутом;
- група нових малокоонтрастних шрифтів. Характеризуються довгими засічками, що м'яко сполучаються з основними штрихами;
- група додаткових шрифтів. У цю групу входять всі шрифти, які не можна віднести до жодної з інших груп.

Після вибору гарнітури шрифту необхідно визначитись із кеглем текстових частин. Кегель — основна розмірна характеристика шрифту, висота площини, на якій розміщуються літери разом із пробілами, які забезпечують при наборі прямий рядок та нормальний інтерліньяж, тому кегель не є висотою знаку (літери) в чистому вигляді. Одиниця виміру кеглю — типографський пункт, квадрат.

Шрифти від 3 до 12 пунктів називаються текстовими, від 14 до 64 — заголовковими, а від 72 — плакатними.

Формати шрифтів: TrueType, PostScript, OpenType

TrueType, PostScript — формати, що задають контурний опис форми літер, тобто описують форму букв так, як це роблять векторні програми з контурами в зображенні. Різниця між ними в тому, що формат TrueType, описуючи контури, використовує криві другого порядку, PostScript — криві третього порядку. У форматі PostScript форми контурів описує один файл - *. pfb, а всі метричні

(кількісні) характеристики шрифту записані в окремому файлі, що має те ж ім'я і розширення *. pfm.

Обробкою інструкцій і візуалізацією шрифту для даних умов займається окрема програма - менеджер шрифтів АТМ (Adobe Type Manager). Для формату TrueType всі інструкції зведені в окремий файл, і управлінням шрифту займається безпосередньо операційна система. Будова файлу TrueType шрифту складніше, ніж шрифту PostScript, оскільки тут частина функцій, які віддаються менеджеру друку, впроваджена в сам шрифт. Однак у солідних виробників шрифтів зазвичай існують і PostScript, і TrueType версії однієї і тієї ж гарнітури, створені на основі одного ескізу шрифту у програмі шрифтового дизайну.

OpenType: проблему міжплатформенної (Macintosh - PC) сумісності шрифтів вирішує використання OpenType. Цей формат був розроблений спільно фірмами Adobe і Microsoft. Хоча угоду про створення формату було оприлюднено ще в 1990 році, реального поширення ці шрифти отримали тільки в останні пару років і є спадкоємцями як TrueType, так і Type1 (PostScript). Тобто шрифти OpenType можуть мати контури, описувані як кривими третього порядку (як в Type1-шрифтах), так і кривими Безьє (кривими другого порядку, як в TrueType-шрифти). У першому випадку файли шрифтів мають формат OTF, у другому — формат TTF.

Розробляючи загальну концепцію оригінал-макета, не слід забувати, що всі видання оформлюються послідовно у всіх своїх частинах: включаючи титульний лист (а коли можливо – обкладинку). Починаючи з головної сторінки чи то титульного аркуша, всі інші сторінки мають єдине оформлення, що регламентує застосування конкретного шрифту, кегля, шпонів, втяжок, смуг набору тощо. Видання друковане чи електронне, що оформлено мінімальними засобами, поєднує у єдине ціле не лише продовження тексту, а також однаковість використаних типографських прийомів.

Макет смуги видання включає багато елементів, кожний з яких вимагає окремого оформлення: основного тексту, розбитого на абзаци; заголовків; ілюстрацій; колонтитулів; колонцифр; виділених фрагментів; виносок; підписів. Потрібно також описати всі шрифтові і нешрифтові засоби їхнього виділення, оцінити їхній стиль, ефективність і відповідність вимогам стандартів. При роботі над макетом видання можуть бути задані елементи колірного оформлення – кольори «підкладки» тексту й малюнків та переходи; розміри, стиль, товщина й кольори рамок, орнаментів, ілюстрацій і текстових блоків, відбиття тексту лініями й іншими засобами

Нерідко фотографія чи малюнок не відповідають художнім вимогам до видання і вимогам поліграфічного відтворення. Для усунення різних дефектів зображення існує *додрукарська підготовка*, в якій використовують безліч програм. Головна мета додрукарської підготовки полягає в тому, щоб отримати високоякісне зображення. За допомогою колірної, тонової корекції, різних прийомів ретуші, фільтрів і спеціальних ефектів можна передати глибину зображення, щоб воно було природним і легко сприймалося глядачем. У зв'язку з розвитком нових технологій вимоги до якості відбитків стають дедалі вищими.

Колір на екрані та при друці формується по-різному. ***Для контролю дотримання відповідності кольорів на екрані і на відбитку використовується***

кольоропроба, яка повинна служити еталонним зображенням в процесі друку тиражу. При цьому має бути враховано якість паперу і спосіб друку.

Кольоропроба — це отримання контрольного кольорового зображення на матеріальному носії або на колірному екрані відеотермінальних пристроїв. Розрізняють аналогову (растрову), напівтонову (цифрову) і екранну кольоропроби.

Залежно від виду текстового оригіналу (рукописний, друкований, електронний) застосовують такі варіанти його введення (цифрового кодування) в комп'ютер складальної станції:

Клавіатурне введення. Текст вводиться з клавіатури без обробки за допомогою програми Microsoft Word;

Введення за допомогою оптичних методів. За допомогою технології оптичного розпізнавання знаків текст з матеріального носія перетворюється в цифрову форму шляхом сканування за допомогою спеціальних програм, після чого форматується і зберігається для наступної обробки в форматах ASCII, Word, RTF або PDF.

Прийом файлів. Копіювання текстової інформації з цифрового носія або з мережі.

Під обробкою текстової інформації розуміють коректуру, шрифтове оформлення й композиційну організацію тексту. Обробка текстової інформації може здійснюватися в текстовому редакторі Microsoft Word або безпосередньо в програмах верстки Adobe InDesign, QuarkXPress, Adobe PageMaker.

Для введення образотворчої інформації в комп'ютер графічної станції існують такі варіанти:

Сканування. Отримання цифрового зображення з вихідного матеріального носія завдяки процесу перетворення оптичної інформації в цифрову за допомогою сканера і відповідного програмного забезпечення;

Отримання зображень із цифрових фотоапаратів. Цифрові фотоапарати зчитують ілюстрацію, розкладаючи її на безліч точок, аналізують оптичну щільність кожної точки зображення і перетворюють її величину в двійковий цифровий код. При цьому здійснюється розкладання кольорового зображення на основні кольори.

Прийом файлів. Копіювання образотворчої інформації з цифрового носія або з мережі. Під обробкою образотворчої інформації розуміють перетворення (масштабування, поступова і колірна корекція і ін.) зображень з метою отримання на відбитку найбільш близького до оригіналу візуального враження.

Цифрове кодування художніх оригіналів виконується за допомогою сканерів, цифрове фотографування як оригіналів, так і живої натури — за допомогою цифрових фотокамер. Цифрове кодування виконує дві основні функції. По-перше, розбиває безперервне зображення на точки — піксели. По-друге, кожній точці приписує (три) цифрові колірні характеристики, а у випадку монохромних зображень — характеристику яскравості.

Створення верстки

Верстанням називають виробничий процес складання (монтажу) книжкових, журнальних, плакатних і газетних смуг заданого формату з підготовленого набору всіх видів тексту та ілюстрацій.

Верстання є одним з основних процесів додрукарського виробництва, в ході якого друковане видання набуває остаточного вигляду. Від якості його проведення безпосередньо залежить якість майбутнього видання. Процес верстання виконується на основі отриманого макета оформлення, який дає уявлення про розміщення і оформлення матеріалів на смугах майбутнього видання.

Визначається послідовність представлення ілюстрацій, система супідрядності елементів, засоби досягнення цілісності художнього задуму. Оцінюється зв'язок зображення з текстом, необхідність текстового коментаря, взаємозв'язок текстових і зображувальних блоків на розвороті.

Як відомо за розміщенням ілюстрацій і тексту розрізняють такі види верстки: відкрита верстка: ілюстрація розміщується зверху або знизу смуги на всю її ширину;

1. відкрита верстка в оборку: ілюстрація розміщується в одному з кутів смуги;

2. закрита верстка в оборку: ілюстрація розміщується біля одного з бокових полів смуги і оточується текстом з трьох сторін;

3. закрита верстка в розріз: ілюстрація розміщується на всю ширину смуги, а текст оточує її зверху та знизу;

4. глуха верстка: ілюстрація з усіх сторін оточується текстом;

5. смугова верстка: ілюстрація повністю займає смугу;

6. верстка під обріз: ілюстрація виходить за поля сторінки так, що полів немає зовсім;

7. верстка ілюстрацій з виходом на поле;

8. верстка на полях: ілюстрація повністю виноситься на поле сторінки;

9. розпашна верстка: ілюстрація через корінець переходить з однієї сторінки розвороту на іншу;

10. комбінована верстка: на одній сторінці (одному розвороті) поєднуються різні типи верстки;

11. ламана верстка: матеріали на шпальті врізаються один в одного;

12. симетрична верстка: текст, заголовки, ілюстрації розташовані взаємно врівноважено відносно один одного.

Ці види застосовуються при макетуванні різних книжкових, журнальних, рекламних та ін. видань. У альбомі з мистецтва будуть застосовані деякі з них.

Найпоширенішими помилками у верстці видань є:

- відхилення від стильового оформлення основного тексту (різні кегль, значення інтерліньяжу, щільність шрифту);
- неправильний розподіл рядків заголовків за змістом;
- порушення правил оформлення заголовків, ілюстрацій;
- застосування великої кількості гарнітур шрифту.

2.3 Зауваження до макетів окремих видань

Розглянемо особливості підготовки окремих образотворчих видань. Тематикою для *альбомів* є: представлення музейних колекцій (як картин, так і краєзнавчих, історичних тощо); творчість окремих художників (репродукції творів); фото архітектурних пам'яток різних міст і країн; художня фотографія.

О. Бенуа зазначав, що формат закладає основу і характеризується безсумнівною виразністю у ряді інших засобів синтетичного мистецтва книги, яке слушно називають її архітектурою.

Аналізуючи *формат* видання, при роботі над макетом необхідно розрахувати розмір сторінки (або розвороту) видання, визначити орієнтацію й заповнення сторінки, розмір полів. Виходячи із призначення й характеру видання слід визначити стиль оформлення, модульну сітку сторінки, наявність і розташування друкарських елементів (рамок, лінійок, колонтитулів, колонцифр тощо).

У дорогих ілюстрованих і подарункових виданнях естетика буває важливішою за ціну та час завантаження. Так, великі поля, відступи і спуски (якщо вони гармонійні й розмірні) можуть стати гарним засобом акцентування елементів, «порожні місця» у цих випадках цілком естетично наповнюються невеликими малюнками, підписами, колонцифрами і колонтитулами.

Формати альбомів з мистецтва переважно збільшених розмірів, з тяжінням до видовженої, альбомної, нерідко квадратної форми, наприклад:

70x100/8 (альбом “Український живопис: сто вибраних творів”, Київ, Мистецтво, 1989);

64x94/8 (альбом “Галерея Уффиці”, Москва, 2012);

84x100/12 (альбом “Микола Пимоненко”, Київ, Мистецтво, 1983);

70x90/8 (альбом “З української старовини”, Київ, Мистецтво, 1991) та ін.

60x90/8 (фотоальбом “Скарби нашої пам'яті” Київ, Мистецтво, 1993) та ін.

Такі формати дають можливість для вільного розміщення ілюстрацій, “повітря” у книзі. За висловом В. Фаворського, простори чистого паперу читач відчуває на берегах книги, тому чим вони ширші, тим книга приємніша для сприйняття: «У спусках та завершеннях тексту, на білих сторінках із незначним вмістом тексту, у титулі та шмуцтитулах – усюди у книгу неначе вривається чисте повітря, біле поле паперу у його первозданному вигляді» [Фаворский, с. 104]. В оформленні книги графік бере участь не лише як ілюстратор, а створює концепцію орнаментально-шрифтового вирішення палітурки, титульного аркуша, інших елементів оздоблення книги.

Збільшене зображення у образотворчому виданні зобов'язує до відповідальної роботи на етапі перевірки якості оригіналів і під час підготовки їх до друку.

У цих виданнях зображення займає основну площу порівняно з текстом. Основними видами зображення в альбомах є *репродукція* і *фотографія*.

Завданням репродукції є дати максимально точне і всебічне уявлення про відтворюваний оригінал. Якісна репродукція може передати матеріали і фактуру оригіналу, міру його збереженості, особливості техніки художника. Особливості оригіналу також потрібно враховувати у доборі паперу для друку видання: глянцева папір не варто використовувати для відтворення оригіналів з матовою

поверхнею (акварелі, пастелі) і навпаки: матовий папір знівелює особливості полотен, написаних олією. При репродукуванні необхідно передати контрасти, рельєф, тонування оригіналу. На репродукціях давніх творів не маскують тріщини, дефекти тощо. Це — точна копія картини, відтворена без втручань і спотворень.

Більше творчості в конструюванні книги дизайнер може виявити в підготовці фотоальбома, наприклад альбома про пам'ятні місця або архітектурні шедеври різних міст і країн. Б.В. Валуєнко зазначав, що виражальні засоби фотографії можна поділити на чотири основні групи. Перша з них об'єднує виражальні засоби всього, що потрапляє в кадр, друга створюється вибором точки зйомки і компоновкою кадру, третя — особливостями камери й оптики, четверта — властивостями фотоматеріалів, способом їх обробки, технікою друку.

Для розкриття впливу цих груп на художню якість фотографії доцільно докладніше спинитися на їхньому змісті. Фотографія може виявити і фіксувати певні особливості зовнішнього оточення всіх речей, що потрапляють у кадр, зокрема й тих, що зазнають змін. Ці зміни дають можливість творчого вибору і фіксації бажаного моменту. Вони можуть підсилити вплив художнього образу об'єкта, полегшити його емоційно-сміслову сприйняття. Не слід забувати про конкретне середовище, у якому існує об'єкт і яке обов'язково фіксує фотографія. Різноманітність освітлення об'єкта допомагає виявити його образні риси, якість матеріалу, фактуру, колір.

Один із головних засобів виразності — композиція фотографії. Тут мають значення горизонтальна і вертикальна лінії, на яких встановлюється точка зйомки, фокусна відстань об'єктива (це дуже чутливий інструмент, що змінює характер перспективи), глибина різкості, віддаленість від об'єкта (включення тих або інших елементів фону)".

Фотоілюстрації сприймаються разом з оформлювальними елементами, усім макетом видання. Як і в книжках іншого типу, якість макета й оформлення тут має величезне значення.

Завдання і способи макетування фотоальбомів подібні до завдань компонування альбомів з мистецтва. І тут, і там потрібно організувати доцільну експозицію зображень, гармонійно поєднувати на сторінці й розвороті різноманітний зображувальний матеріал, забезпечити композиційний і ритмічний взаємозв'язок розворотів і цілісність композиції всього альбома. Робота над режисерським задумом альбома, активізація та диференціація текстової частини видань, використання різноманітних графічних, текстових і шрифтових засобів дають змогу подолати стандартну одноманітність макетів фотовидань, підкреслити відмінність в їхньому змісті, посилити звучання книг і альбомів, активізувати книжкову форму.

Практичні заняття до розділу 2

Заняття 1. Особливості композиції та підготовки до друку афіші

Завдання: проаналізувати особливості композиції та підготовки до друку афіші: а) текстової без зображення; текстової із зображенням.

Порівняйте театральну(концертну) афішу ХІХ ст. і сучасну. Проаналізуйте застосування різних розмірів шрифтів, композицію розміщення тексту. Зробіть висновок про акцентування основної та допоміжної інформації. Створіть власну афішу про якусь театральну (концертну) подію. Опишіть основні етапи створення оригінал-макета.

Контрольні запитання:

1) Що ви можете сказати про перспективи мистецтва афіші з огляду на тенденції поширення інформації у соцмережах?

2) Що є важливим, на вашу думку, у створенні колекційного постера?

Література:

Андрейканіч, Брингхерст, Буковецкая, експозиція Державного музею театального, музичного та кіномистецтва України в Києві.

Заняття 2. Підготовка до друку фотоальбому про визначні місця.

Завдання: проаналізувати особливості композиції та підготовки до друку фотоальбому про визначні місця.

Проаналізуйте співвідношення частки тексту і зображень у виданні. Визначте основні етапи, які потрібно було виконати у підготовці фотоальбому до видання. Проаналізуйте макет і оцініть доцільність обраних виражальних засобів (шрифтів, виділень, плашок, лінійок, колонтитулів та ін.). Оцініть розмір та формат зображень, композицію розворотів, оформлення титулу і шмуцтитулів книги.

Контрольні запитання:

1) Які етапи підготовки фотографії до друку?

2) Опишіть процес оцифрування і обробки старої фотографії.

3) Наведіть приклад видання альбому з фотографіями, який ви вважаєте вдалим художнім рішенням. Обґрунтуйте свою думку.

Література:

Антонова, Валуєнко, Гиленсон, Мартинюк, Мжельская, Рукопись...(сост. Адамов), Чихольд.

Заняття 3. Підготовка до друку альбому репродукцій.

Завдання: проаналізувати особливості композиції та підготовки до друку альбому репродукцій одного художника.

Проаналізуйте два альбоми (на вибір). Зробіть висновок про архітектуру видань; співвідношення зображальної і текстової частини; наявність допоміжного апарату (каталоги, коментарі, література, біографічні відомості) і його розміщення і оформлення. Проаналізуйте обкладинки та їх композиційну єдність із титулом і шмуцтитулами.

Контрольні запитання:

- 1) Яким є найважливіше, на вашу думку, завдання дизайнера таких видань?
- 2) У яких сферах підготовки альбому репродукцій дизайнер може виявляти свою творчість, а в яких не може?
- 3) Чи допускається фрагментування художнього твору?

Література:

Иванов, Лавров, Мартинюк, Мжельская, Флекель, Чихольд, Фрэзер, Шлихт, Юрьев.

Заняття 4. Підготовка до друку альбому про музейну колекцію одного з музеїв

Завдання: проаналізувати макет і особливості підготовки до друку альбому про музейну колекцію одного з музеїв (наприклад, Софії Київської та Музею історичних коштовностей України).

Проаналізуйте два альбоми (на вибір), визначте наявність і доцільність у виданнях: а) суперобкладинки; б) розгорнутого титулу; в) повторюваних елементів; г) довідкового матеріалу про музей та колекцію (вступна стаття, каталоги, коментарі, література) та ін.; д) варіанти оформлення шмуцтитулів; е) особливості репрезентації зображального матеріалу.

Контрольні запитання:

- 1) Які формати найдоцільніше застосувати для таких видань?
- 2) Які види оригіналів застосовують у таких виданнях?
- 3) Які варіанти komponування розворотів видалися вам найвдалішими?

Література:

Валуєнко, Гиленсон, Герчук, Ляхов, Мжельская, Чихольд, Фрэзер, Шлихт.

Заняття 5. Обкладинка у книжковому образотворчому виданні.

Завдання:

Оберіть для аналізу кілька видань з питань мистецтва. Проаналізуйте обкладинки цих видань і зробіть висновок про: 1) вибір і особливості зображення; б) вибір шрифтів; в) створення візуального впливу на глядача; г) кольорову гаму; д) цілісність із усім виданням; е) гармонію із обраним матеріалом для обкладинки (суперобкладинки).

Література:

Валуєнко, Герчук, Гиленсон, Лагутенко, Фрэзер, Шлихт.

Заняття 6. Форзац, авантитул, титул, шмуцтитули в образотворчому книжковому виданні.

Завдання:

Проаналізуйте п'ять видань (на вибір) із різними варіантами композиційних рішень. Зробіть висновок про доцільність застосування шрифтів, виділень кольором, плашок, орнаментування і декоративних елементів.

Література:

Антонова, Большаков, Буковецкая, Валуєнко, Чихольд,

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні документи

ГСТУ 29.4-2001. Обкладинки та палітурки. Типи.

ГСТУ 29.5-2001. Видання книжкові. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги.

ГСТУ 29.6-2002. Видання для дітей. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги.

ДСТУ 3017-2015. Видання. Основні види. Терміни та визначення.

ДСТУ 3772-98. Оригінали для поліграфічного відтворення. Загальні технічні вимоги.

Про авторське право і суміжні права: Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 13 (із доповненнями).

Про видавничу справу: Закон України від 5.06.97. № 318/97-ВР // Офіційний вісник України. – 1997. – № 28. – С. 3–17.

Спеціальна література

Атабеков Н. А. Словарь-справочник иллюстратора научно-технической книги. – Москва: Книга, 1974. – 282 с.

Бенуа А. Н. Задами графики // Искусство и печатное дело. – Київ, 1910. – № 2–3. – С. 45.

Большаков М. В. Декор и орнамент в книге. Москва: Книга, 1990. 160 с.

Буковецкая, О.А. Дизайн текста : шрифт, эффекты, цвет /О. Буковецкая. Москва : ДМК , 2000. 300 с.

Василишин Д. В. Технологія набору та верстки : навчальний посібник / Д. В. Василишин, О. М. Василишин : за ред. О. В. Мельникова. – Вид. 2-ге. – Львів : УАД, 2011. – 272 с

Валуенко Б. В. Выразительные средства набора в книге. - Москва: Книга, 1976. - 128 с.

Валуенко Б. В. Архітектура книги. - Київ: Мистецтво, 1976. - 216 с.

Власюк А. І. Основи редагування, коректури та верстки технічних текстів: навчальний посібник / А. І. Власюк. Р. С. Белзецький. — Вінниця: ВНТУ, 2015. — 96 с

Гиленсон П. Г. Справочник художественного и технического редактирования. – Москва: Книга, 1988. – 310 с.

Кричевский В. Типографика в терминах и образах: в 2 т. Москва, 2000.

Мильчин А. Э. Издательский словарь-справочник. – Москва: Юрист, 1998. – 472 с. 09/2018-12-64-5

Мильчин А. Э. Культура книги: Что делает книгу удобной для читателя: Справочное пособие. Москва: Книга, 1992. 224 с.

Мітченко В. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність. — Київ : Laugus. — 288 с. : іл.

Огар Е. Українсько-російський та російсько-український словник-довідник з видавничої справи / Е. Огар. – Львів : Палітра друку, 2002. – 224 с.

Партико З. В. Загальне редагування: нормативні основи: Навчальний посібник. – Львів: Афіша, 2001. – С. 321–323.

Пахомов В. В. Книжное искусство: В 2 т. – М., 1961. – Т. 1. – 424 с.; Москва, 1962. – Т. 2. – 432 с.

Фаворский В. А. О рисунке. О композиции. – Фрунзе, Кыргызстан, 1966. – 77 с.; О художнике, о творчестве, о книге. – М.: Молодая гвардия, 1966. – 127 с.; Образ в пространственном и словесном искусстве // Декоративное искусство СССР. 1971, № 9. – С. 20–23; Об искусстве, о книге, о гравюре. – М.: Книга, 1986. – 239 с.; О графике, как об основе книжного искусства // Искусство книги. – М.: Книга, 1961. – Вып. 2. – С. 51–78; Шрифт, его типы и связь иллюстрации со шрифтом // Гравюра и книга. – 1925. – № 1–2 (4–5). – С. 3–19. Фаворский В. А. О композиции // Декоративное искусство. – 1965. – №7. – С. 11.

Фаворский В. А. Рассказы художника-гравера. – Москва: Детская литература. – 1976. – С. 41.

Рукопись, художественный редактор, книга: Опыт художественного редактирования изданий / Сост. Е. Б. Адамов. – Москва: Книга, 1985.

Рудер Э. Типографика: Руководство по оформлению: Пер. с нем., послесл. и коммент. М. Жукова. – Москва: Книга, 1982. – 286 с.

Рывчин В. И., Леонардова Е. И., Овчинников А. И. Техническое редактирование. – Москва: Книга, 1977.

Сава В. І. Основи техніки творення книги: навч. посібник. – Львів: Каменяр, 2000.

Стандарти у поліграфії (Стандартизація у видавничій поліграфічній та пакувальній справі): навчальний посібник для студентів вищ. навч. Закл. / Уклад.: С. Ярема, В. Моргунюк, П. Пашуля, Б. Мамут. – Київ : – Львів: [Університет «Україна»: ДП «УкрНДНЦ»: УАД: ХК «Бліц-Інформ»], 2006.

Словарь издательских терминов / под. ред. А. Э. Мильчина. — Москва : Книга, 1983.— 207 с.

Словник книгознавчих термінів / [уклад.: В. Я. Буран та ін.]. — Київ : Кн. палата України, 2003. — 159 с.

Тимошик М. Редакторські посади: фахові вимоги та функціональні обов'язки їх носіїв // Друкарство. – 2005. – № 1. – С. 44–48.

Уильямс Р. Недизайнерская книга о дизайне: Основы дизайна и типографика для новичков : пер. с англ. / Уильямс Р. Санкт-Петербург, 2003. 128 с.

Феличчи Дж. Типографика: шрифт, верстка, дизайн: пер. с англ. и коммент. С. И. Пономаренко. - СанктПетербург, 2004.- 496 с: ил.

Хоружнев Н. И. Эль Лисицкий – конструктор книги // Искусство книги. – Москва, 1962. – Вып. 3: 1958–1960. – С. 157.

Швецова-Водка Г. М. Типологія книги : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. культури і мистецтв] / Г. М. Швецова-Водка. — Київ : Кн. палата України, 1999. — 68 с

Шевченко В. Художньо-технічне редагування: підручник. Київ: Видавець ПАЛИВОДА А. В., 2010. 516 с.

Шевченко В. Е. Шрифтове оформлення видань// Наукові записки Інституту журналістики. – 2005. – Т. 18. – С. 13–21.

Ярема С. М. Технічне редагування : навч. посіб [Текст] / С. М. Ярема. – К. : Університет «Україна», 2007. – 304 с.

Энциклопедия книжного дела / Ю. Ф. Майсурадзе, А. Э. Мильчин, Э. П. Гаврилов и др. – Москва: Юрист, 1998.

Література до теми

Давиденко Л. Засоби художньої виразності у книжковій графіці: традиції та інновації / Л.Ф. Давиденко // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. – 2014. – С. 115-118.

Іванова П. СЬОГОДНІ НА подіум і ОЧЕВИДЦЕВІ СЬОГОДНІШНЬОГО ПОСТМОДЕРНУ ДО «СИНКРЕТИЧНОГО ТЕАТРУ МІНІАТЮР» ЗАПРОШЕННЯ НА ПЕРФОРМАНС (Рецензія на: М. Стрельбицький. Під небом Коновалюка: Поезії. — Вінниця: Універсум-Вінниця, 2000. — 138 с.)

Кадоркіна Ю.О. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА КНИЖКОВА ІЛЮСТРАЦІЯ. ОФОРМЛЕННЯ ПРОЗИ ТА ВІРШОВАНИХ ЗБІРОК /Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-58>

Мельник О. Комп'ютерна графіка у сучасній книжковій ілюстрації: проблеми техніки та стилю / О. Мельник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Мистецтвознавство. – 2015. – № 1 (Вип. 33). – С. 157-161.

Науменко Наталія. Мистецька синестезія в оформленні сучасних поетичних збірок. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка [Текст] : збірник наукових праць. Вип. 42 / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка ; За ред. М. П. Ткачука. - Тернопіль : ТНПУ, 2015. С. 141-149.

Олійник В. А. Трансформації образної системи в дизайні української книги 1980–1990-х років: автореферат дис.... канд. мистецтвознавства. Київ, 2018.

Поезія ілюстрування від Творчої майстерні «Аграфка».16.09.2016 //ЕлРес

Ткаченко Олена. Слово і шрифт //Дивослово. – 1998. - №10 – С. 54-55.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Абзац — множина рядків, які завершуються розділювачем абзаців. Усі рядки абзацу, крім першого й останнього, однаково вирівняні (перший, що починається з абзацного відступу, та останній рядок, часто неповний, можуть мати інші способи вирівнювання). Абзац має також верхній та нижній форматні пробіли, які можуть відрізнятися від внутрішньоабзацних віддалей між рядками {інтерліньяжу).

Абзацний відступ — віддаль від лівої границі набору до першого знака в першому рядку абзаца.

Авторське право — 1. Сукупність юридичних норм, які регулюють правові відношення між авторами (з одного боку) та видавничою організацією (з другого боку) щодо створення, публікування й використання їх (авторів) повідомлень. 2.

Встановлене законом право автора на створене ним повідомлення, його публікування, розповсюдження, публічне виконання, переклад іншою мовою, перероблення, право на авторську винагороду й

недоторканість повідомлення. В різних країнах авторське право діє упродовж різних термінів.

Авторський етап — перший етап видавничого процесу, коли автор творить (генерує) повідомлення, яке оформляє у вигляді тексту, записує його на носій інформації, а також, якщо необхідно, добирає чи створює до нього нетекстову частину (ілюстрації, таблиці й формули). Завершується появою авторського оригіналу.

Авторський оригінал — повідомлення, підготоване автором для подання в до видавництва, яке повинно відповідати певним нормам, зафіксованим, зокрема, в стандарті. Див. також Оригінал.

Апарат видання — складова частина оригіналу (видання), до якої належать доповнювальні (примітки, коментарі, передмови, післямови, додатки, списки скорочень, одиниць вимірювання, умовних позначень, авторів, глосарії), джерельні (бібліографічні описи), пошукові (змісти, покажчики і колонтитули) та інші (епіграфи, присвяти, змісти багатотомних видань тощо) компоненти.

Апрош — віддаль між літерами в рядку (міжлітерний пробіл). У кожному знаку виділяють лівий та правий апроші.

Аспекти редагування — множина одного чи одночасно кількох видів норм, на основі яких здійснюють редагування повідомлення. За рівнем важливості найчастіше виділяють літературний, технічний, політичний та художній.

Блок — одиниця лінгвістичної структури повідомлення, яка об'єднує кілька надфразних єдностей і призначена для передачі інформації. Відповідає такій одиниці видавничої структури, як розділ чи підрозділ.

Верстання — процес розміщення стовпців тексту, ілюстрацій, таблиць, формул та компонентів апарату видання на сторінці видання. Розрізняють верстання макетне і безмакетне.

Верстка — примірник (як правило пробний) зверстаного видання чи його частини.

Видавнича структура оригіналу — містить обов'язкові (основний текст, вихідні відомості) та необов'язкові, або факультативні (рубрики, зміст, колонтитули, ілюстрації, таблиці, формули, покажчики та примітки) компоненти. За іншою класифікацією в оригіналі виділяють вихідні відомості, текстові компоненти, нетекстові компоненти й апарат видання.

Видавнича угода — угода, укладена між автором і видавництвом (ЗМІ) щодо юридичних, господарсько-організаційних та фінансових умов і особливостей публікування підготованого автором повідомлення.

Видавничий оригінал — відредагований авторський оригінал, на підставі якого конструюють видання. Див. також Оригінал.

Видавничий процес — множина операцій, які виконують над авторським оригіналом, щоби перетворити його у видання і передати реципієнтам. Етапи

видавничого процесу: авторський, редакційний, конструювання, поліграфічного відтворення, тиражування й розповсюдження.

Видання (предмет) — 1. Повідомлення, яке ЗМІ відредагував, сконструював, відтворив у проекті видання (для традиційних видань—створив для нього друкарську форму) й зафіксував (надрукував) на носії інформації, доступному для реципієнтів. Розрізняють традиційні та

електронні видання 2. Множина розділів, які об'єднують одне і те ж повідомлення, або кілька повідомлень, що мають якусь спільну об'єднуючу основу (тематику, останні новини тощо). Виділяють видання одноразові (неперіодичні) та продовжувані, в тому числі періодичні.

Видання (процес) див. *Публікування*.

Виділення — зміна графічного оформлення короткого фрагмента (слова, словосполучення, речення, максимум — надфразної єдності) стосовно оформлення основного тексту.

Графема див. *Літера*.

Друкарська форма — копія проекту видання, отримана на спеціальному носії, призначеному для багаторазового копіювання цього проекту на інший носій, наприклад папір.

Епіграф — компонент апарату видання (оригіналу), який подано у формі короткої цитати перед повідомленням (його розділом) і виражає його основну ідею.

Етап конструювання видання — третій етап видавничого процесу, на якому редактор разом із конструктором на основі видавничого оригіналу конструює видання. Результатом етапу є конструкція видання.

Етап поліграфічного відтворення — четвертий етап видавничого процесу, на якому на основі видавничого оригіналу й конструкції видання за допомогою поліграфічної системи реалізують задані в конструкції видання команди поліграфічного оформлення. Результатом етапу є проект видання, на основі якого отримують друкарську форму.

Етап тиражування — п'ятий етап видавничого процесу, під час якого на основі друкарської форми на некомп'ютерних носіях інформації (наприклад, папері) отримують копії видання. Результатом етапу є видавнича продукція. Необов'язковий для видань, доступ до яких здійснюють через комп'ютерні мережі.

Знак (у видавничій справі та поліграфії) — прямокутна площа з нанесеним на неї зображенням символу (непорожнього знака) чи без такого зображення (порожній знак, тобто пробіл).

Ілюстрація — інформація, зафіксована у вигляді точок (пікселів) на носії інформації, яку ЗМІ призначають для передачі реципієнтам. Кожен піксел має певні координати в двовимірному просторі, а також колір та інтенсивність. У видавничій справі ілюстрація складається з трьох компонентів: а) посилання в основному тексті на ілюстрацію; б) власне ілюстрації; в) підпису до ілюстрації. Перший і третій компоненти для деяких видів повідомлень (наприклад, публіцистичних) є факультативними.

Інтерліньяж — міжрядкова віддаль (відстань між лініями шрифтів двох сусідніх рядків тексту).

Капітель — шрифт, літери якого за накресленням великі, а за висотою — малі.

Кегль — розмір висоти шрифту, поданий у пунктах.

Кернінг — горизонтальне "наїждження" одна на одну кегельних площин знаків. Кернінг використовують лише в комп'ютеризованому видавничому процесі для деяких пар літер, що їх задають у шрифтокомплекті.

Колонтитул — пошуковий компонент апарату видання (оригіналу), що містить один рядок вгорі чи внизу сторінки, відділений від основного тексту (наприклад лінійкою) і подає адресу цієї сторінки в повідомленні. Розрізняють колонтитули: а) змінні та постійні; б) текстові

та ілюстровані; в) ліві та праві.

Конструктор видання—працівник ЗМІ, який на основі видавничого оригіналу й з участю редактора конструює видання.

Конструкція видання — ідеальна форма, у якій планують друкувати видання. Конструкцію матеріально реалізують у формі макету видання (переважно для видань, що мають складну верстку) або паспорта видання (для видань, що мають просту верстку). Макет чи паспорт розробляють на основі видавничого оригіналу і реалізують множиною поліграфічних команд

поліграфічних систем, які задають усі характеристики майбутнього видання.

Конструювання видання — процес утворення конструктором видання на основі видавничого оригіналу конструкції видання.

Копія — повідомлення, яке максимально точно відтворює оригінал.

Літера (графема) — неподільна одиниця найнижчого рівня лінгвістичної структури письмових повідомлень. Відповідає такій одиниці видавничої структури, як знак.

Макет видання — заздалегідь підготована модель верстки видання.

Набирання — процес фіксації знаків тексту на носії інформації. Розрізняють ручне набирання (виконує оператор), автоматизоване (оператор і система оптичного читання) й автоматичне (система оптичного читання).

Наклад (видання) — кількість примірників (копій) видання.

Настільна видавнича система див. Поліграфічна система.

Настільна поліграфічна система див. Поліграфічна система.

Нетекстові компоненти оригіналу (видання) — складова частина оригіналу {видання}, до якої належать ілюстрації, таблиці й формули.

Норма — параметр, список, шаблон, структура (модель) чи положення, якими в оптимальних повідомленнях виражені компоненти їх структури. Структура норми: агент, адресат, зміст, характер, умови, санкція.

Нормалізація коду передачі повідомлення — одне із завдань редагування, яке полягає в тому, щоб узгодити код передачі повідомлень (тобто текстову й нетекстову частини) з лінгвістичними нормами та нормами інженерної графіки.

Нормативна база — упорядкована множина норм редагування. Існують нормативні бази: а) конкретних видань; б) конкретних ЗМІ; в) об'єднана всіх ЗМІ, що функціонують у певний час у певному суспільстві (нормативна база суспільства).

Нормативне редагування — редагування, яке полягає в приведенні повідомлення у відповідність з нормативною базою, що існує в певний час у певному суспільстві на певній території. Нормативне редагування становить близько 80% всіх процедур, які виконують під час редагування повідомлення. Здійснює нормативне редагування людина (редактор) або система редагування.

Носій інформації — матеріальний об'єкт (речовина), який завдяки своїм фізичним властивостям дає змогу фіксувати на ньому інформацію. У сучасному видавничому процесі використовують традиційні (папір), поліграфічні (плівку, друкарську форму тощо), комп'ютерні (диски), а також екранні (дисплеї) носії інформації.

Об'єкт редагування — об'єкт, над яким здійснюють операції редагування: авторський оригінал, видавничий оригінал, конструкція видання, проект видання, а також (дуже рідко) наклад видання.

Оригінал — повідомлення, яке готують для передачі реципієнтам. Містить: вихідні відомості, текстові компоненти, нетекстові компоненти й апарат видання. Див. також Авторський оригінал, Видавничий оригінал.

Паперове видання — видання, підготоване на паперовому носії інформації.

Паспорт видання — множина поліграфічних команд, якими задають незмінні для всього видання параметри.

Перенос — процес поділу ланцюжка знаків у межах абзацу на рядки однакової довжини, що відповідають форматові набору. Перевагу віддають міжслівним переносам. Коли перенос припадає на середину слова, ставлять спеціальний знак — дефіс — і решту слова переносять у наступний рядок. Переноси повинні відповідати певним лінгвістичним і поліграфічним нормам.

Плагіат (у видавничій справі) — самовільне використання одним автором тексту іншого автора без посилання на цього автора і публікування такого повідомлення під своїм іменем.

Плантування — розкладання сторінок видання на площині друкарського аркуша (паперового чи друкарської форми).

Поліграфічна система — комплекс технічних (комп'ютерних), програмних, технологічних та інформаційних (шрифтових, ілюстраційних, лінгвістичних) засобів, які за допомогою множини поліграфічних команд (конструкції видання) перетворюють видавничий оригінал у проект видання. Поліграфічні системи функціонують лише у взаємодії з персоналом ЗМІ.

Поліграфічна структура видання — має рівні знаків, рядків, абзаців, стовпців, сторінок, розділів та видання.

Присвята — компонент апарату видання (оригіналу) в формі короткого тексту, в якому вказують, кому присвячують або на честь чого написано повідомлення. Поміщають перед основним текстом.

Пробіл (міжсловний) — прямокутна площа всередині рядка без зображеного на ній символу (порожній знак).

Проект видання — видавничий оригінал, оформлений відповідно до конструкції видання і записаний на носій інформації (плівку, комп'ютерний диск).

Публікування — доведення повідомлень через канали передання інформації до наперед невизначеної аудиторії.

Пункт — поліграфічна одиниця вимірювання. Один пункт дорівнює 0,376 мм.

Робота з автором — вид видавничої діяльності, який полягає в усуненні за допомогою спеціальних методів конфліктних ситуацій, що закономірно виникають між автором і редактором повідомлення в процесі його редагування. До роботи з автором належить також частина процедур, що виникають під час творчого редагування.

Розділ — 1. Одиниця композиційної структури повідомлення, яка містить кілька підрозділів. 2. Одиниця поліграфічної структури повідомлення, яка має неповну першу (спускова сторінка — текст починають нижче верхнього поля сторінки) і останню (кінцева сторінка — текст не доводять до нижнього поля) сторінки. Розділ може мати й інші поліграфічні особливості

оформлення (наприклад, колонтитули), які відрізняють його від решти розділів цього ж видання.

Рубрика — назва одиниці композиції {тому, частини, розділу, підрозділу, підрозділу), яка відображає її тему. У періодичних виданнях виділяють рубрики постійні та змінні.

Рубрикація — множина рубрик повідомлення, подана в порядку їх розташування в повідомленні.

Рукопис див. Авторський оригінал.

Рядок — множина знаків, набраних на одній прямій лінії та обмежених зліва й справа форматом набору.

Система редагування — комплекс технічних (комп'ютерних), програмних, технологічних та інформаційних (шрифтових, ілюстраційних, лінгвістичних) засобів, які дають змогу здійснювати редагування повідомлення.

Стандарт (видавничий) — норма редагування, вироблена і затверджена державою.

Стиль (у поліграфії) — множина команд поліграфічної системи, яку можна присвоювати абзацам повідомлення. Кожен поліграфічний стиль має свою відмінну від інших назву.

Стовпець — множина абзаців і/чи їх частин, які мають однаковий формат набору й розташовані послідовно один під одним.

Сторінка — прямокутна площа з множиною стовпців, які уздовж вертикалі розташовані паралельно один до одного і не виступають за вертикальний формат цієї площини. Стовпці відділяють один від одного вертикальним пробілом, а іноді ще й вертикальною лінійкою. Зовні (із чотирьох сторін площини) стовпці відділяють від границь площини полями.

Структура — 1. Вид норми, що має форму множини об'єктів, поєднаних певними зв'язками. 2. Див. Видавнича Інформаційна, Композиційна, Лінгвістична, Логічна й Поліграфічна структура.

Текст — повідомлення, оформлене фіксованою кількістю знаків (слів) певної мови.

Текстові компоненти оригіналу (видання) — складові оригіналу (видання), що містять основний текст (ланцюжок символів фіксованої довжини), іноді з рубриками. Інші компоненти видання (примітки, змісти, додатки тощо) також можуть мати текстову структуру. У текстових компонентах виділяють лінгвістичну, композиційну, інформаційну та логічну структуру.

Текстовий процесор — програма, яка дає змогу набирати, виправляти й зберігати тексти з виділенням компонентів їх видавничої й поліграфічної структури.

Текстовий редактор — програма, яка дає змогу набирати, виправляти й зберігати тексти.

Технічне редагування — аспект редагування, який полягає в контролі за дотриманням поліграфічних норм та виправленні виявлених помилок.

Технологічний маршрут [виготовлення видання (повідомлення)] — послідовний перелік операцій, які повинні здійснити видавничі працівники опрацювання повідомлення від моменту подання авторського оригіналу до отримання видання (повідомлення) реципієнтом.

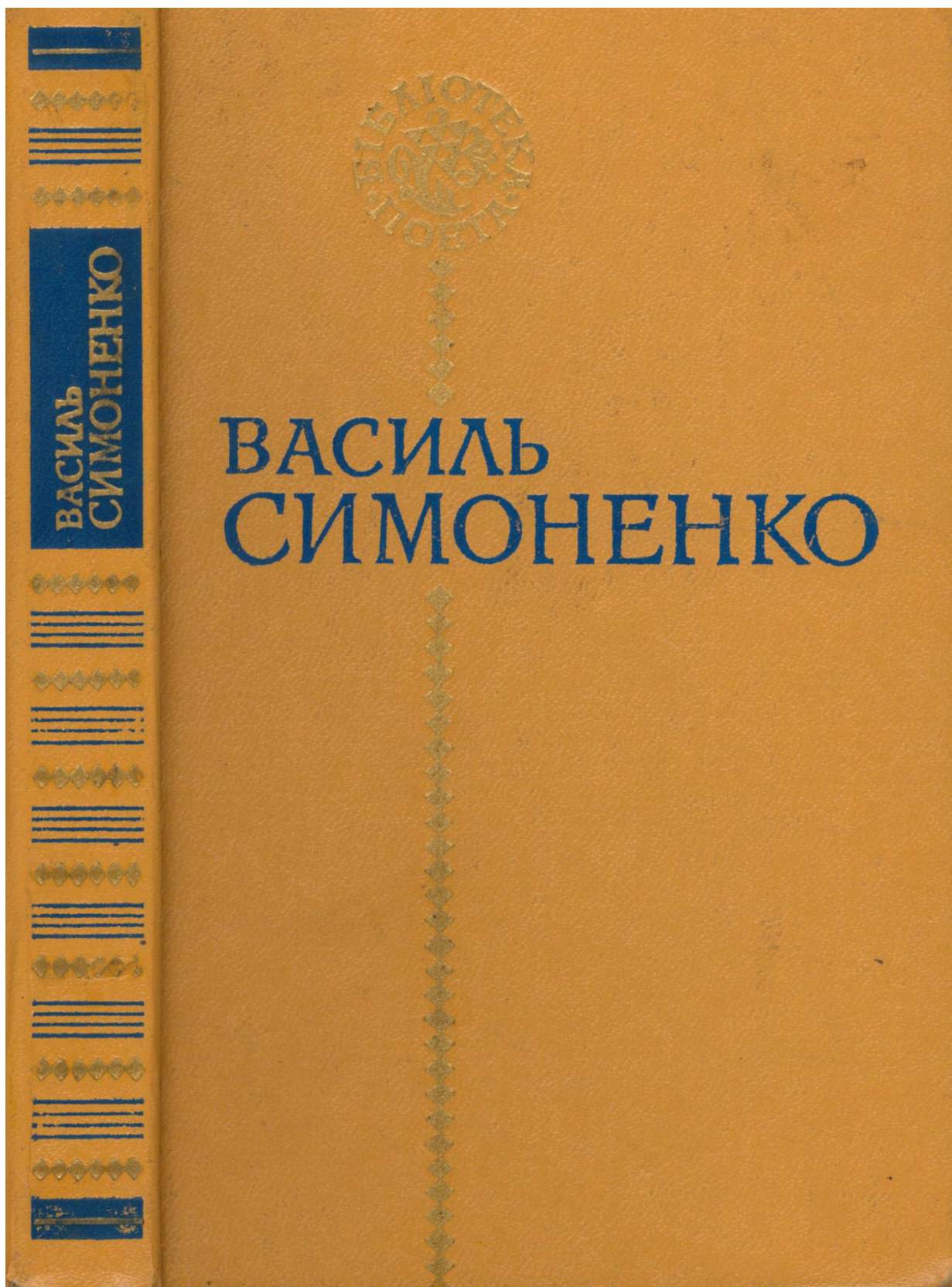
Тираж див. Наклад видання.

Трекінг — зміна віддалей між сусідніми знаками в словах. Раніше вживаний термін: згущування та розріджування знаків у рядку.

Художнє редагування — аспект редагування, який полягає в контролі за дотриманням естетичних норм оформлення видання й виправленні виявлених помилок.

ДОДАТОК

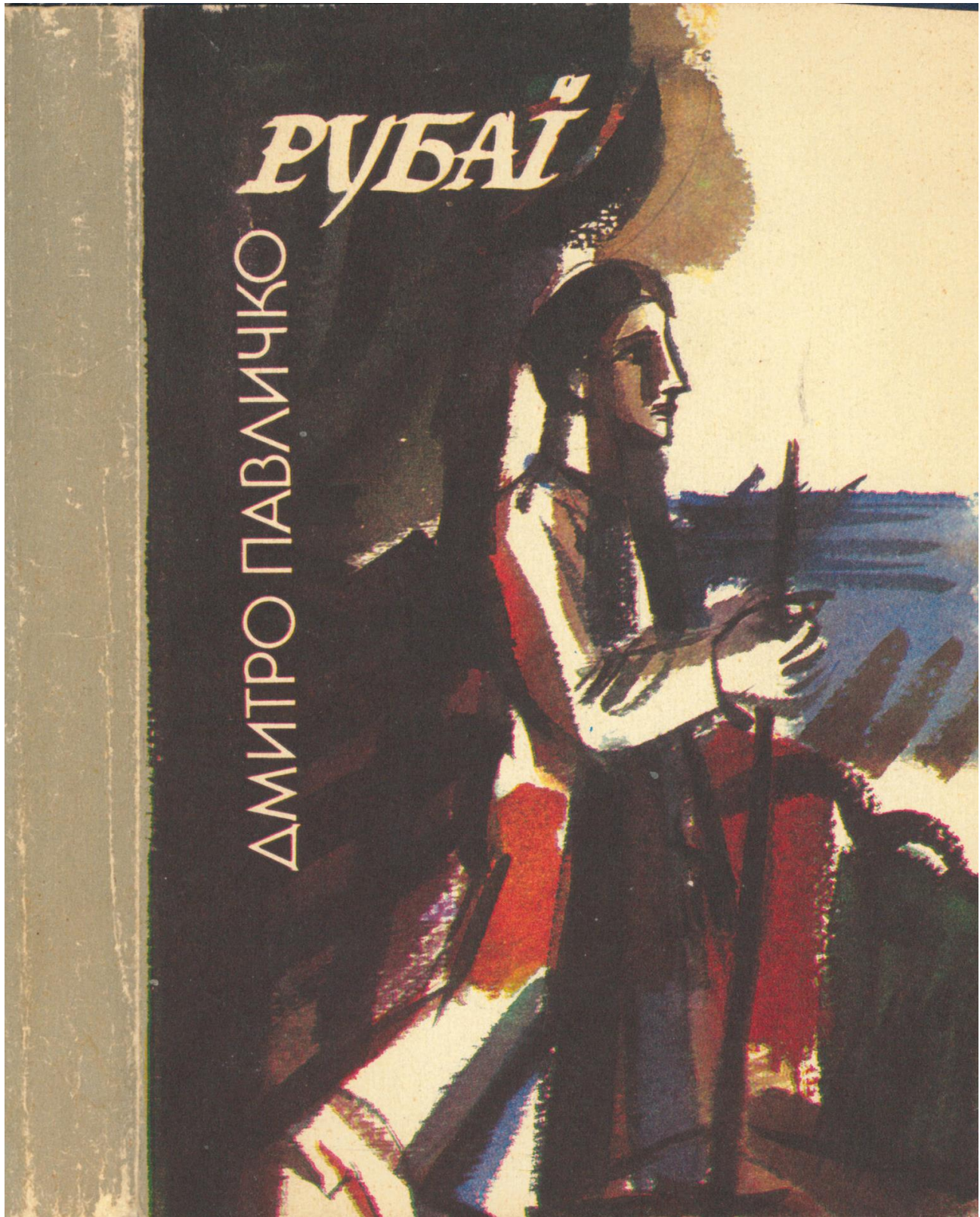
Ілюстративний матеріал для аналізу

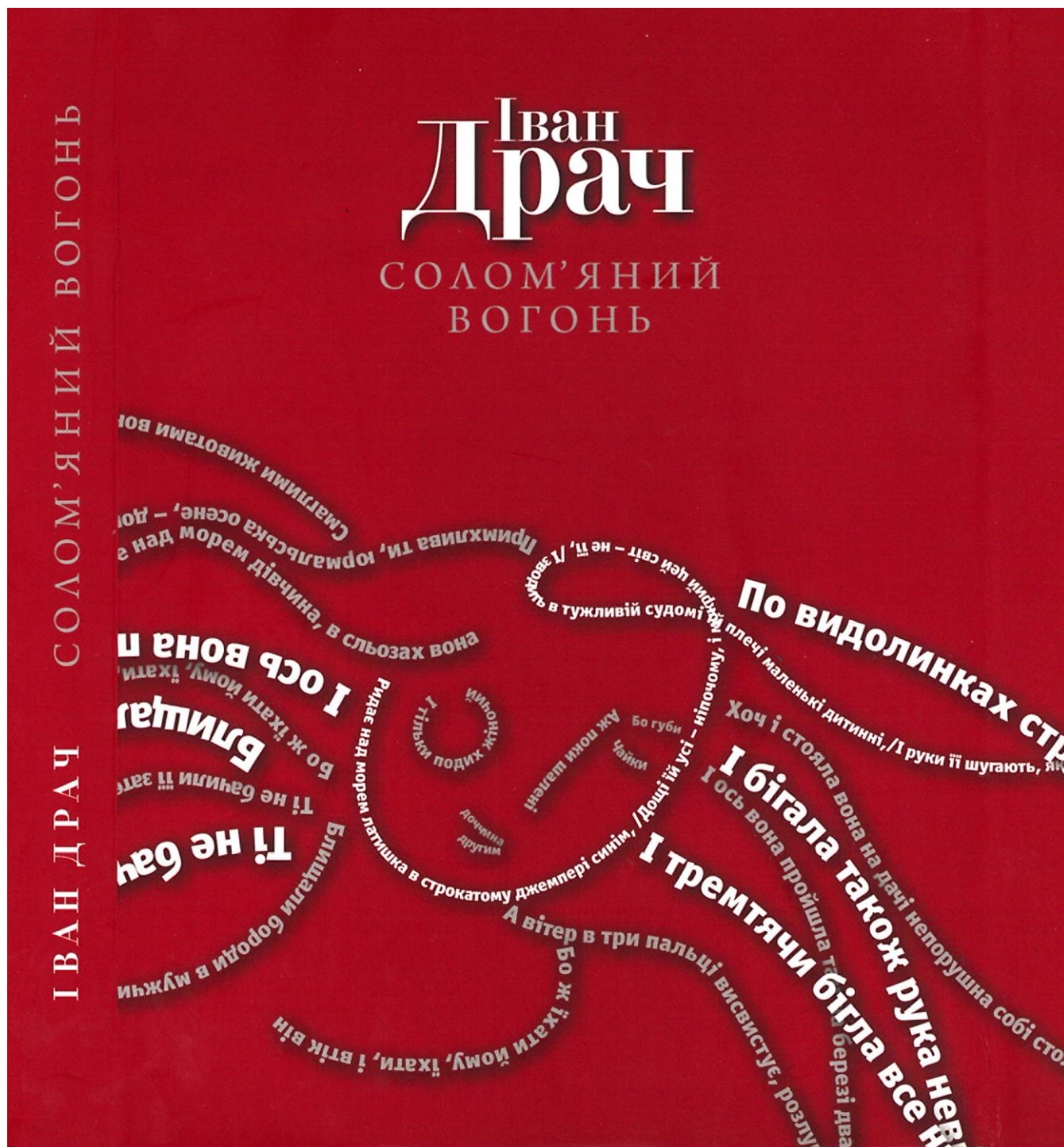
Іл. 1. Обкладинка до збірки вибраного Василя Симоненка (серія «Бібліотека поета», вид-во «Радянський письменник») 1984 р.

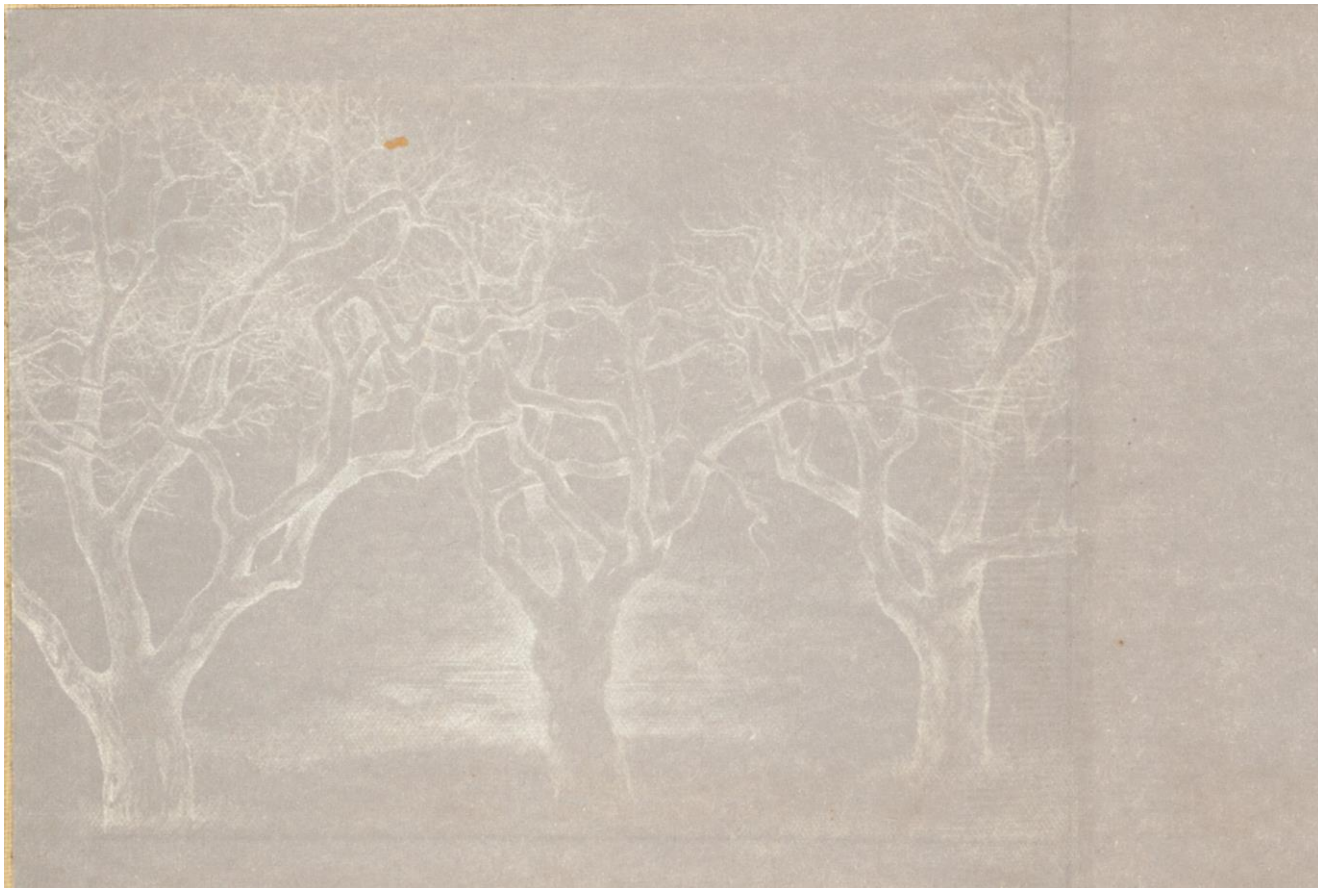
Іл. 2. Обкладинка до збірки віршів М. Вінграновського «Губами теплими і оком золотим» (ілюстрації Ю.І. Бондаренка) 1984 р.

Іл. 3 Супербкладинка збірки Д. Павличко «Рубаї» (худ. оформлення І. В. Остафійчука) 1987 р.

Іл. 4. Суперобкладинка збірки вибраного І. Драча (ілюстрації А. В. Чебикіна, дизайнер В. Кушніренко) 2016 р.

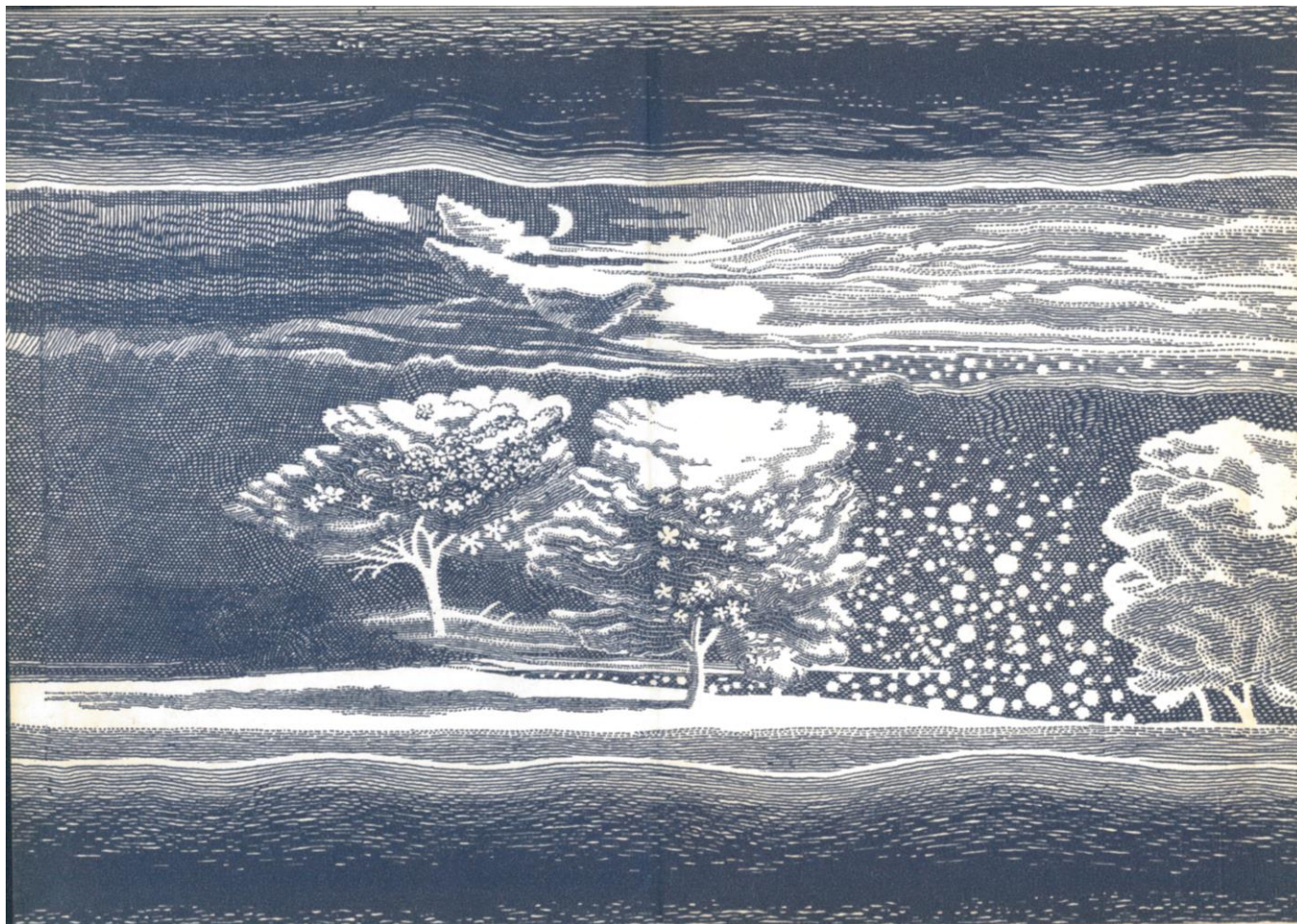

*Іл. 5. Форзац збірки М. Вінграновського «Губами теплими і оком золотим»
(ілюстрації Ю.І. Бондаренка) 1984 р.*

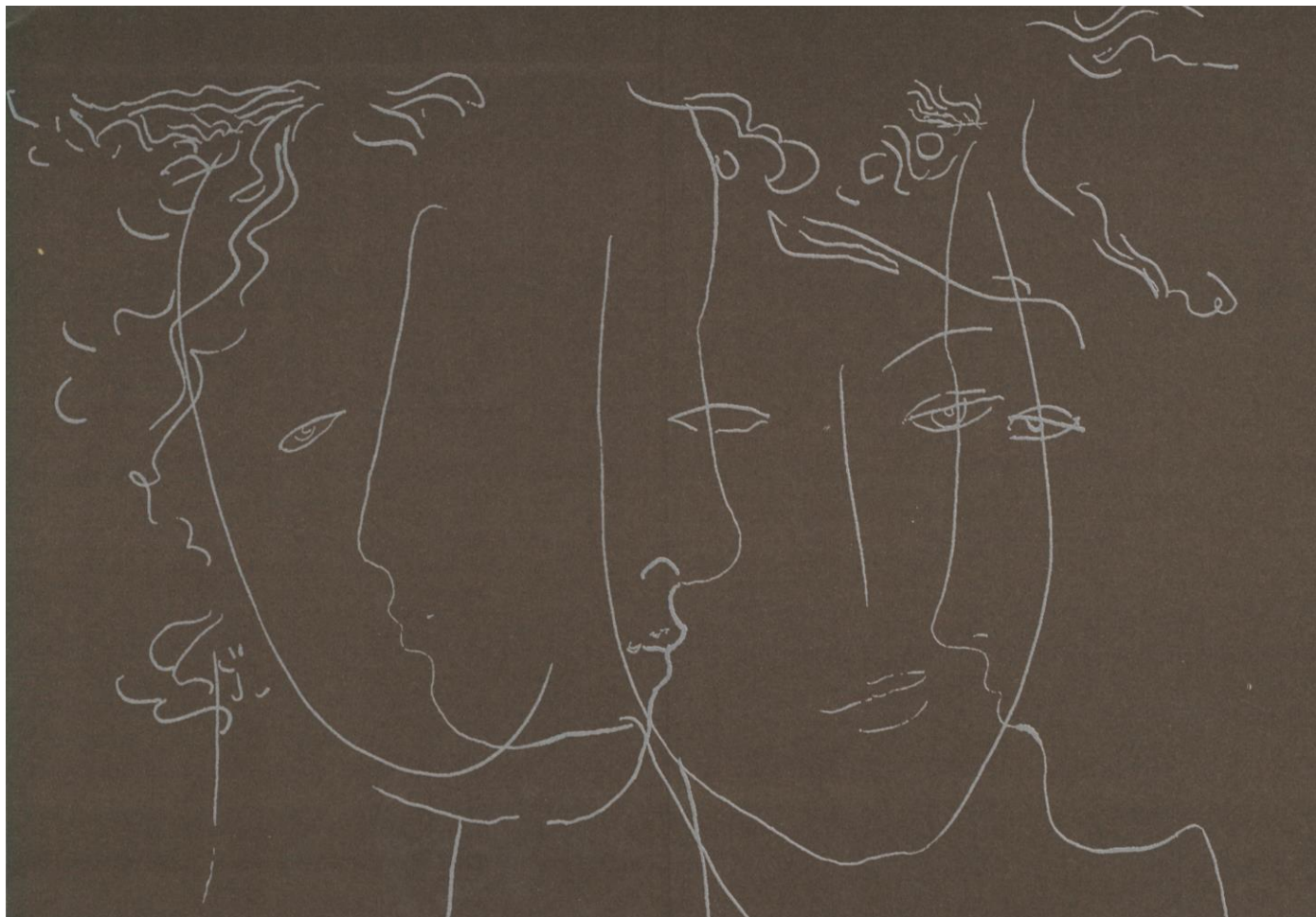
— Скажи мені, моя думе,
де наше поле, де гуже?
— Дема тугого, вєсе наше,
мо ладівий дух оповєсте!

Д. Павличко

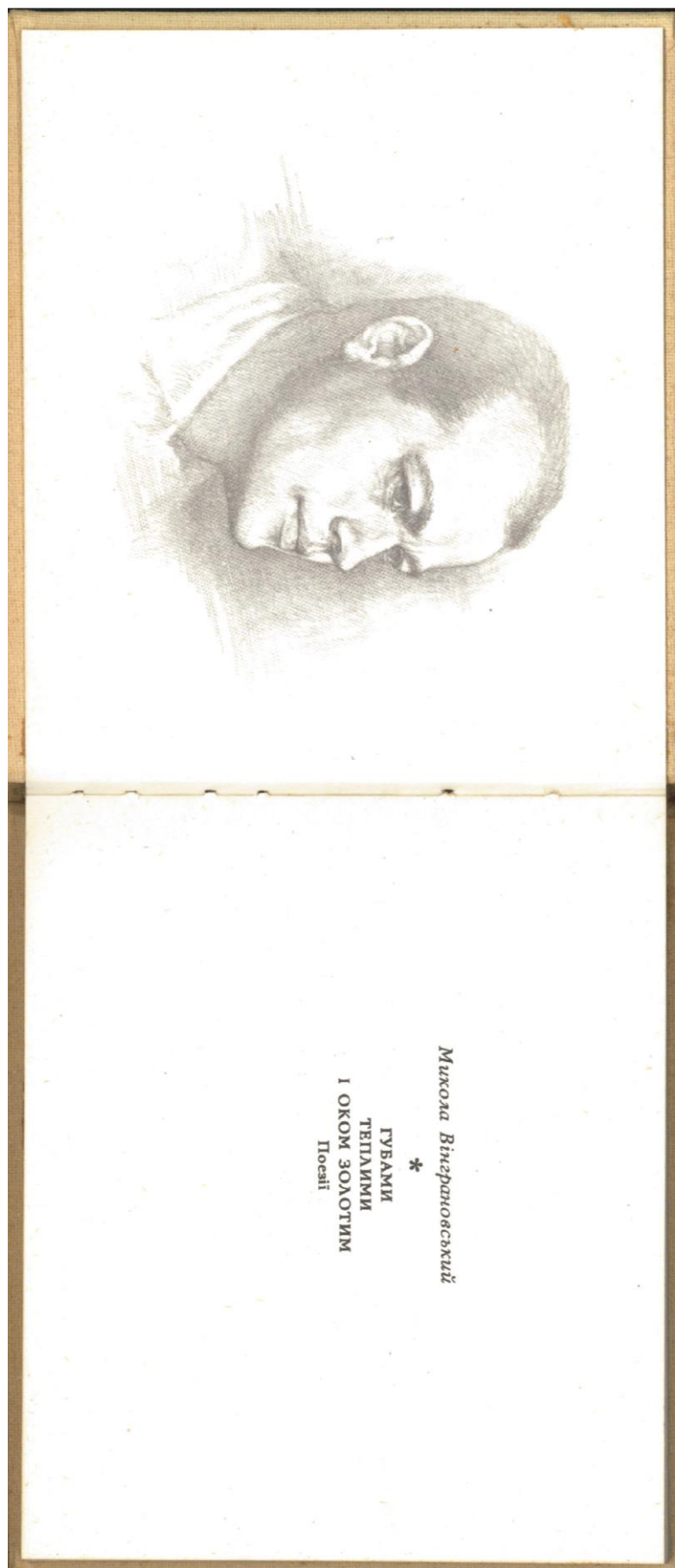
Іл. 6. Форзац до збірки Д. Павличка «Рубаї»

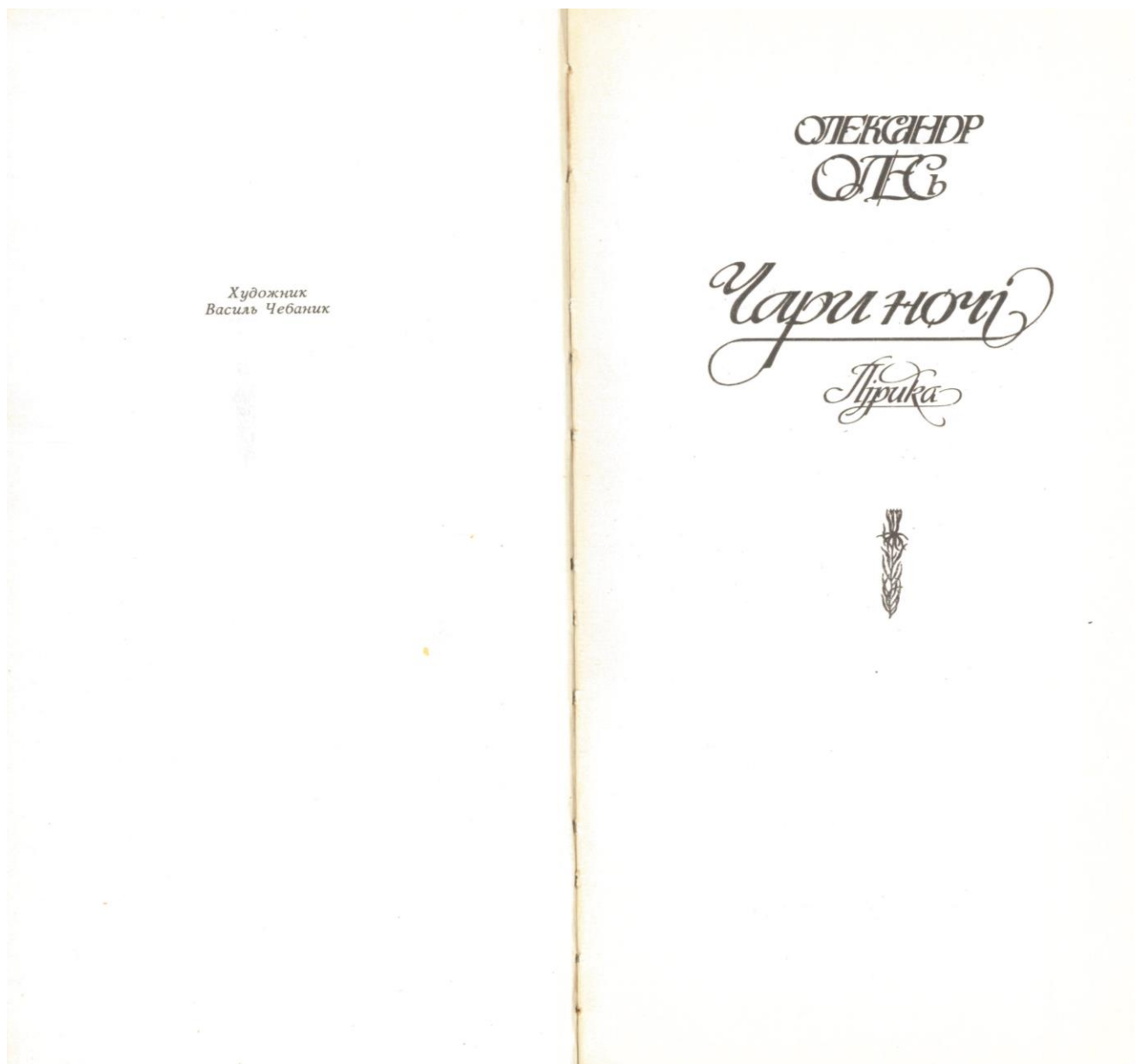
Іл.7. Форзац до збірки вибраного М. Драй-Хмари (художник В. М. Євтушенко)

Іл. 8. Форзац до збірки вибраного І. Драча (ілюстрації А. В. Чебикіна)

Іл. 9. Титул збірки поезії М. Вінграновського

Іл. 10. Титул збірки вибраного Олександра Олесея «Чари ночі» (художник Василь Чебаник) 1989 р.

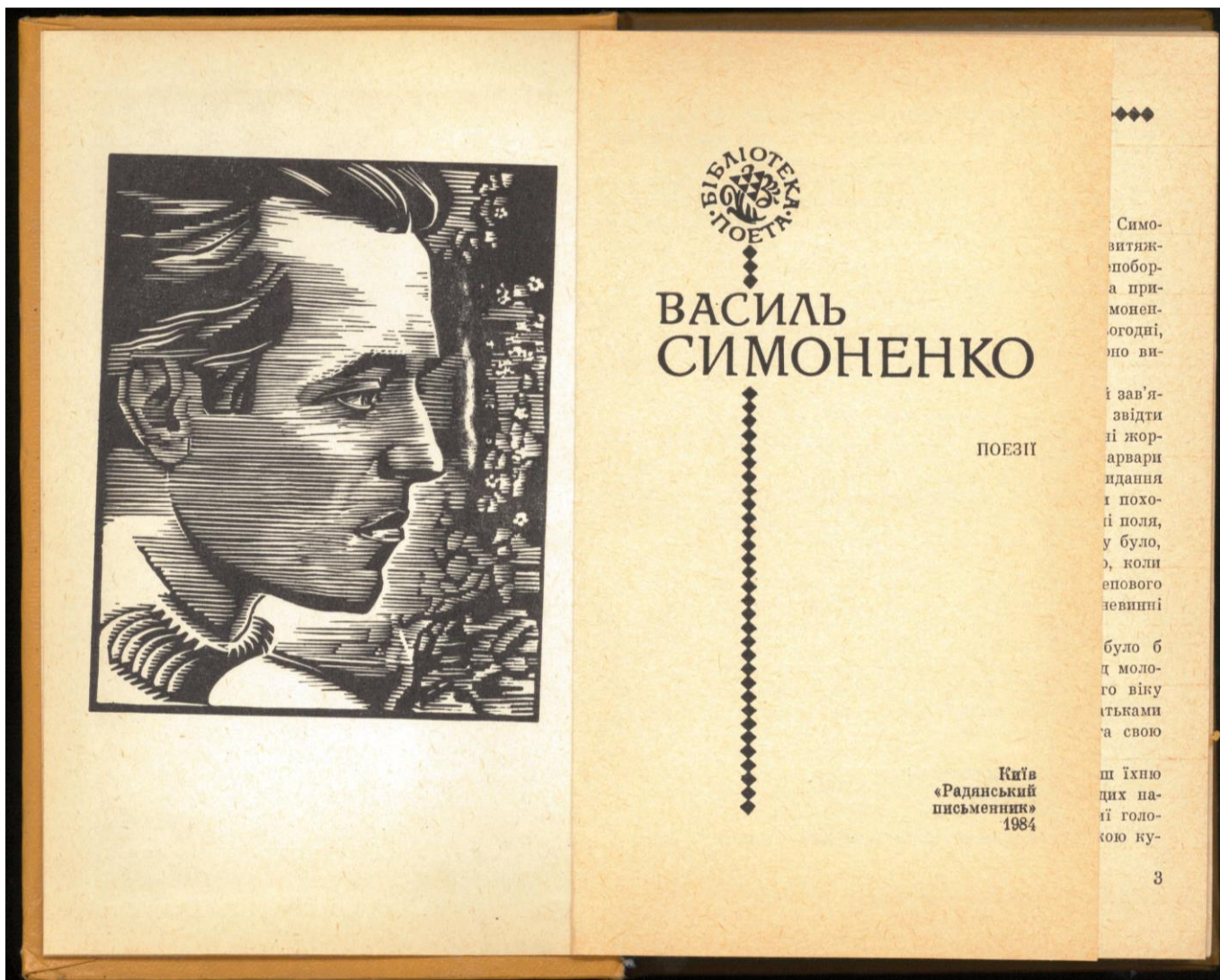
Ліна Костенко

Над
берегами
Вігні"
ріки

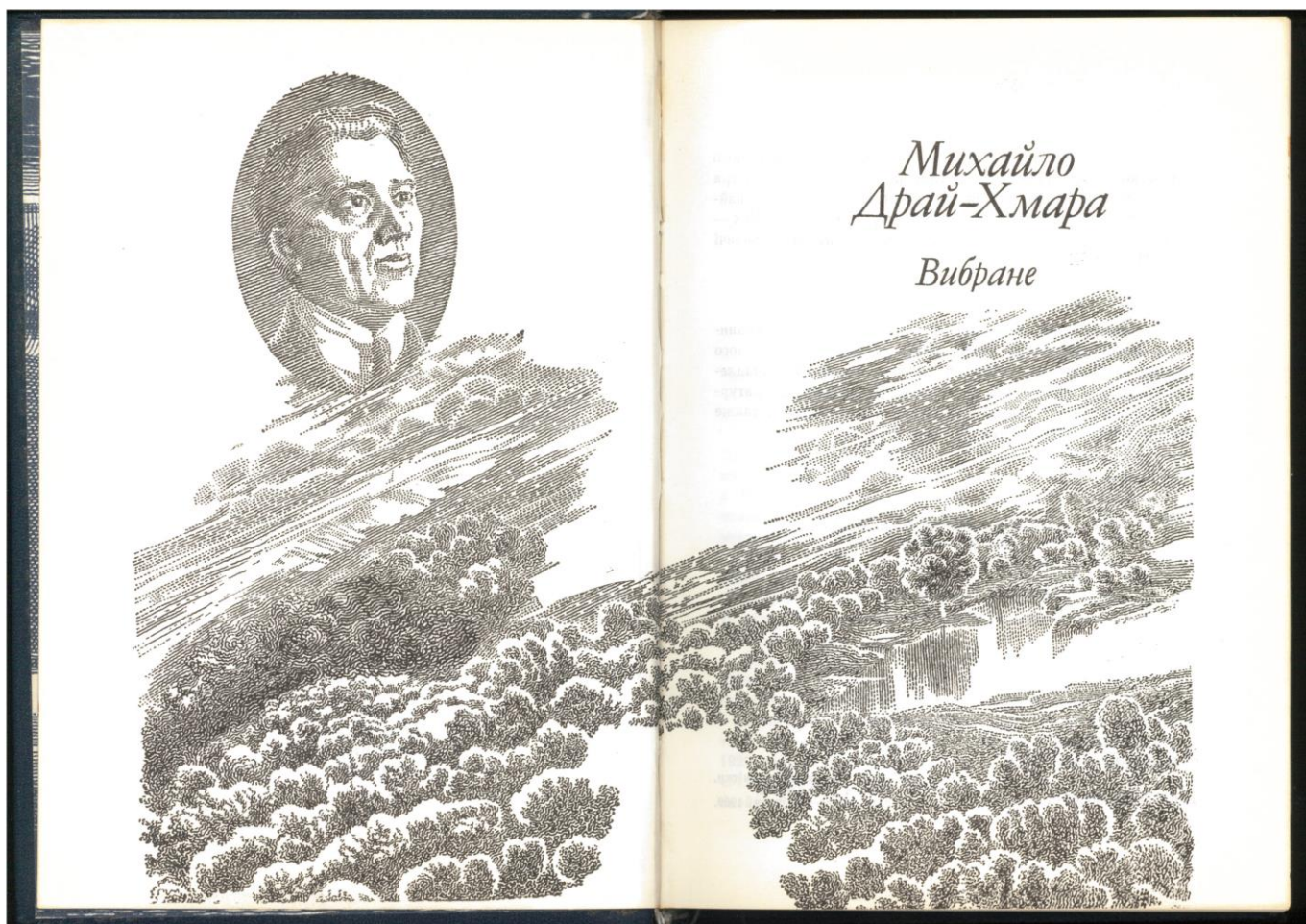
Поезії

Київ • Радянський письменник • 1977

Іл. 11. Титул збірки віршів Ліни Костенко 1977 р.

Іл. 12. Титул збірки вибраного В. Симоненка (серія «Бібліотека поета»)

Іл. 12. Розгорнутий титул до збірки вибраного М. Драй-Хмари (художник В. Євтушенко)

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ
 ГРИГОРІЙ КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО
 СТЕПАН ПИСАРЕВСЬКИЙ
 ПЕТРО ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ
 МАРТА ПИСАРЕВСЬКА
 ЛЕВКО БОРОВИКОВСЬКИЙ
 ВІКТОР ЗАБІЛА
 МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ
 ЄВГЕН ГРЕБІНКА
 СЕМЕН ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ
 КОСТЯНТИН ДУМИТРАШКО
 ТАРАС ШЕВЧЕНКО
 ОЛЕКСАНДР
 АФАНАСЬЄВ-ЧУЖБИНСЬКИЙ
 МИХАЙЛО ПЕТРЕНКО
 МИКОЛА КОСТОМАРОВ
 ПАНТЕЛЕЙМОН КУЛІШ
 ЯКІВ ЩОГОЛЕВ
 ВОЛОДИМИР АЛЕКСАНДРОВ
 ЛЕОНІД ГАЙБОВ
 ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ
 ОСТАП ЛЕВИЦЬКИЙ
 ІЗІДОР (СИДІР) ВОРОБКЕВИЧ
 СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ
 ОЛЕКСАНДР КОНИСЬКИЙ
 КАТЕРИНА СОКОЛОВСЬКА
 МИХАЙЛО СТАРИЦЬКИЙ
 МАРКО КРОПИВНИЦЬКИЙ

ОЛЕНА ПЧІАКА
 ІВАН ФРАНКО
 КЕСАР БІЛАНОВСЬКИЙ
 УЛЯНА КРАВЧЕНКО
 ДНІПРОВА ЧАЙКА
 ЯКІВ ЖАРКО
 КЛЕМЕНТИНА
 ПОПОВИЧ-БОЯРСЬКА
 МАРІЯ ЗАГІРНЯ
 БОРИС ГРІНЧЕНКО
 ВОЛОДИМИР САМІПЛЕНКО
 ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ
 МУСІЯ КОНОНЕНКО
 ОСИП МАКОВЕЛ
 ОЛЕКСАНДРА
 СУДОВЩИКОВА-КОСЛЧ
 МИКОЛА ЧЕРНЯВСЬКИЙ
 ЛЕСЯ УКРАЇНКА
 АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ
 ВАСИЛЬ ЩУРАТ
 МИКОЛА ВОРОНИЙ
 МИКОЛА ФІЛЯНСЬКИЙ
 МАРКО ЧЕРЕМШИННА
 ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ
 ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ
 ХРИСТІЯ АЛЧЕВСЬКА
 НЕВІДОМІ АВТОРИ

Чари Єкоханья

Любовна лірика
 українських поетів
 ХІХ — початку ХХ ст.

Київ
 Видавництво
 ЦК АКСМУ
 «Молодь»
 1985

Іл. 13. Титул антології української поезії 1985 р. (художнє оформлення В. Кононенка)

Іл. 14. Розгорнутий титул збірки вибраного І. Драча (ілюстрації А. Чебикіна, дизайнер В. Кушніренко)

У2
В48

В новую книгу
известного
украинского советского поэта
вошли лучшие стихи
последних лет.
Поэзия Николая Винграновского
глубоко правдива и конкретна,
тончайшие интимные мелодии
органично вплетаются
в стихи
высокого гражданского звучания.

Ілюстрації Ю. І. Бондаренка
Рецензент П. П. Засенко

В 4702590200-032 86.83.
М223(04)-84

© Видавництво «Радянський письменник», 1984

Іл. 15. Шмуцтитул збірки віршів М. Вінграновського (ілюстрації Ю. Бондаренка)

У2
К72

До нової збірки
української радянської
поетеси Ліни Костенко
війшли вірші
про безсмертя наших воїнів,
які перемогли фашизм;
вірші-роздуми
про мистецтво, рідну природу;
поезії,
присвячені вічній темі —
кохання.

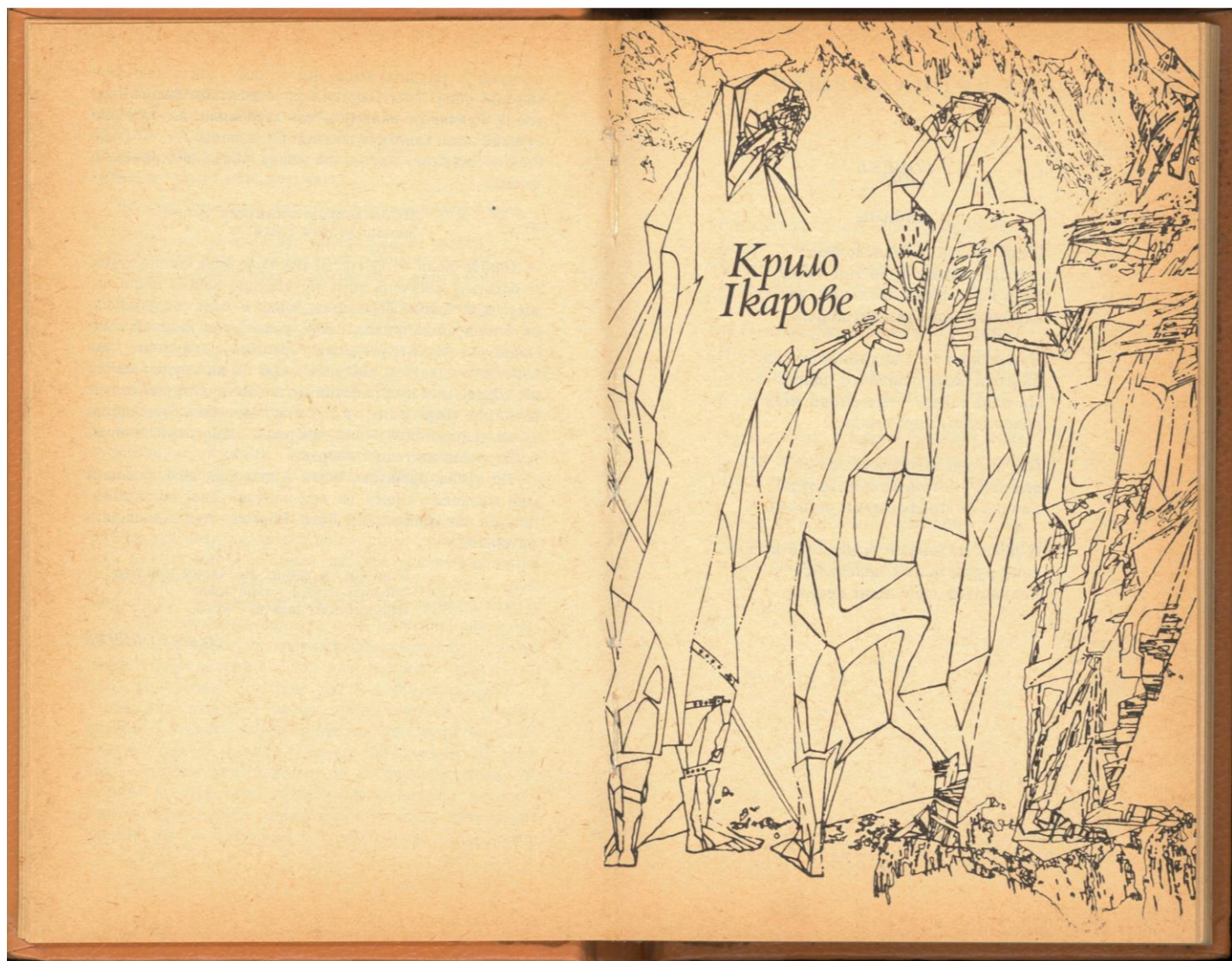
Видавництво
«Радянський письменник»,
1977 г.

Одеська книжкова фабрика

К 70403-076 БЗ-10-26-77
М223(04)-77

Лінійка
безсмертя
Гіордан

Іл. 16. Шмуцтитул до збірки Л. Костенко

Іл. 17. Шмуцтитул до збірки «Крило Ікарове» Б. Рубчака

О краю рабський, скільки сліз
Було в мені... і ласк, і втіхи...
Які чудовні трави-ліки
Для ран твоїх в собі я ніс...

Чом під хмарами снігом,
Не гондлам кораблі,
Чом по степу ти розвіяв
Скарби радості мої?

Дніпре, Дніпре! Розбивав ти
Мури — гори алаї,
Віз ти в земляку пташечку
Святослава на човні.

Принеси ж його до мене
Через гори, через ліс,
Щоб до ранку я не снігав
В синє море своїх сліз.

Сонце ясне, трині красне,
Всіх ти грієш, всіх асім,
Чом же військо його мужа
Палає ти огнем своїм?

Нащо ти в степу безводнім
Його стріли й хуси гнеш,
Нащо ти із уст спираєш
Його кров гарячу п'ям?

Як відбита чайка в небі,
Як осінь кім смутна,
Плаче, тужє Ярославна,
Припадає до вікна.

Удб
мечем
моїм...

Іл. 18. Шмуцтитул до збірки вибраного О. Олеся (художник В. Чебанік)

ВІРНІ НА АСФАЛЬТІ

За хвилину табір рушнь.
Вітер, що довкруг лігав,
Слід багаття розворушить,
Щось вишукуючи там.

Сам в дорозі раптом скинусь,
Сам спинюся на горбу.
Щось навіки там покіннув,
Щось навіки там забув.

І як шлях майне на обрій,
Сам помічу, відколи
Над кострищем світить образ,
Вітром піднятий з золи.

*Хутір Кардашівка біля Диканьки
30.08.1989*

Іл. 19. Шмуцтитул до збірки «...Я ще живу» М. Шевченка (художнє оформлення С. І. Тарасенка)

МОНОЛОГ АФРОДИТИ

Уривок з поеми «Спрана»

Я – твоя: у рожевім світланні,
В ніжнім розситі вранішніх рос,
В сивих коників теплім сюрчанні,
У вологій прішкү абрикос.

Річка плаєсне, вода захоплює,
Хвиля хвилі в обійми майне –
Я твої переповненою очі
Переливчасто-срібним вогнем.

Милим дотиком рук соромливих,
Я звіряю твої почуття –
І захопаєнь шаєні розливи,
І пекучі піски каяття.

Тихим жаєм за листям опалим
Сумовито холоду одна,
То букетом стахну небувалим
На зимовій гравюрі вікна.

Я розлита в дівочому тілі –
Твого погляду спинюють біг
Ніжні перса, туті і досліді,
Смугла музика точених ніг.

Я живу у терпкім поцілунку,
В спрагліх асках, в журавливім півсні,
В граціознім хиткім візерунку
Змятих тіней на синій стіні.
.....
В тебе спрага – мене захистити,
Затулити од чорних рук.
Тобі мучитись – поки жити,
Мені жити – під крилом твоїх мук.

Іл. 20. Розворот збірки вибраного І. Драча (ілюстрації А. Чебикіна, дизайнер В. Кушніренко)

Із книжки
«Поезії»
(1966)

ДОГМАТИКИ

Втопили в землю порожні очі.
На тім'ях — сивіє рілля.
Мозок не родить.
Піт неохоче
Випаровується з-під бриля.

Позичте їм зерна засіять ниви,
Помийте їх рілля дощем думок,—
Може,—
Чому б не повірить в диво?—
Вродить якийсь колосок.

Із книжки
«Лебеді материнства»
(1981)

ЛИСТ ДО ВСЕСВІТНЬОГО ОБИВАТЕЛЯ

Не люблю я вас, дурнів приручених,
Ваш слейний холопський тон.
Часто в грудях моїх намучених
Вибухає сто мегатонн.

Чи ви чуєте, чи не чуєте?
Будьте прокляті ви усі,
Ті, що нині в перинах почувате
Й не купались ніколи в росі!

Вас не будить тривога ранками,
В мозок ваш не впирається піт,
Ядовитими диво-фірапками
Ви закрили од себе світ.

Ви премудрі, багато знаєте,
Ви умієте геть усе,
Анекдотами позіхаєте,
Коли вибухом землю трясє.

З почуттями, немовби гірями,
У турботах своїх дурних
Трясетесь над своїми шкірами,
Ніби хтось зазіхає на них.

Іл. 21. Розворот збірки вибраного В. Симоненка

* * *

Димів долиних вечорове стлице,
Крила низького повечірній плин,
І помелує хмар ще поділіє поки що
До погляду зорі подимлених долин.

Долиное відра криничний темний голос,
Важкий холоде пил, немов зречаний мед.
Одязнений як з голочки з малого
Не диха над водою очерет.

Додому дігашні вечірвосоірозусо,
Вечірвосоірозусто ластіткам —
Додому всі, хто є: стручок касолі луснує
І лусканням своїм всіх на ніч налякає.

Та кашлянуло в полі за горобом,
Йому відкашляло у нашому дворі,
І тихо сні пішли своїм легким походом,
Старі і молоді, в подимлений зорі...

Іл. 23. Розворот збірки поезій М. Вінграновського

Марії Заньковецькій

Вона пішла дорогою страшною,
Коли ще ранок наш не цвів,
Вона ішла царівною-весною
З далеких, радісних країв.

Де йшла Вона, там сходили троянди,
Куди дивилася — зірки.
Із сліз її займалися діаманти,
З зітхань здіймалися чайки.

Це нам Вона стеги й річки вквітчала,
Сади з опалами злила,
Могили рутою заслала —
І в небо кинула орла.

Хто чув її, той чув наш степ зелений,
Стояв у нашому гаю,
Той розумів наш біль і гнів шалений
І плакав в нашому краю.

Вона нам стежку протоптала
В країну сонця і тепла
І враз з мечем, як янгол, стала
І нас на гори повела!

5/II.23

*

О, збуди мою пісню, що спить, 162/163
Мов у казці старій королівна!
Хай, як пташка, вона затремтить,
Хай, як грім, загримить вона, гнівна.

Хай у сурму вона загримить
І збере весь народ під стягами.
О, збуди мою пісню, що спить
В моїм серці, закутім снігами!

Хай на крилах полине вона
На широкі стеги України,
І повернеться вільна й ясна,
І волошки до ніг твоїх кине.

2/VII.1924

Білка струсить жовту глицю,
сонну бруньку сколихне.
На березу, на ялицю
вітер лагідний дмухне.

Набіжить весела хмарка.
Ліс безсмертний, як душа.
Знов простягне руки Мавка
і — не знайде Лукаша.

*

Вечір дуже турецький.

Півмісяць, і зірка, і млосно.
Півонії дуже гарні. Вуста в них напіввідкриті.
А хто тут — за дощ?

Долоньки. Зелені. Одноголосно.
А вас же вночі скупають, вже зрізаних, у кориті.
Вночі налетять татари, ударять вас ятаганом.
Вони вже десь недалеко. Вони уже десь

причаюються!
Вночі я писатиму вірші. Аж — стогін.

То я на ганок.
Півонії всі вже зрізані. Вони уже не пручаються.
І тільки ловлять городи

пелюстки їхньої вроди...
І тільки кілька сльозин
з обдемкуватих корзин...

Складає букети тітка
не гірше якого японця.
А скільки коштує квітка?
Не знаю. Спитайте у сонця.

*

Такий чужий

і раптом — неминучий.
Химери хмар задушать горизонт.
Земля вдихне глибинно і жагуче
на вишнях настояний озон.
Мені нестерпно, душно, передгрозно.
Ліловим чадом туманіє без.
Гудуть ліси, риплять дубові кросна,
парчеву зливу виткавши з небес.
Лягла грози пульсуюча десниця
на золоте шаленство голови.
Мені, мабуть, ніколи не досниться
сліпучий спалах чистої жаги.
Гроза мені погрожує громами,
закутий біль спинає на диби.
Нехай смакують почуття гурмани,
а ти стихія — любиш, так люби!
Люблю.

Чужого.

Раптом — неминучого.
Тужу тонкою мlostю передпліч.
Така душа щаслива і засмучена.
Вся в блискавках грозою ткани ніч!

* —————

Мій перший вірш написаний в окопі,
на тій сипкій од вибухів стіні,
коли згубило зорі в гороскопі
моє дитинство, вбите на війні.

Лилась пожежі вулканічна лава,
стояли в сивих кратерах сади.
І захлиналась наша переправа
шаленим шквалом полум'я й води.

Був білий світ не білий вже, а чорний.
Вогненна ніч присвічувала дню.
І той окопчик —
як підводний човен
у морі диму, жаху і вогню.

Це вже було ні зайчиком, ні вовком —
кривавий світ, обвуглена зоря!
А я писала мало не осколком
великі букви, щойно з букваря.

Мені б ще гратись в піжмурки і в класи,
в казки літати на крилах палітур.
А я писала вірші про фугаси,
а я вже смерть побачила впритул.

О перший біль тих не дитячих вражень,
який він слід на серці залиша!
Як невимовне віршами не скажеш,
чи не німою зробиться душа?!

Іл. 25-27. Розвороти поетичної збірки Л. Костенко

189

Хайям казав: «Пождіть, як стану я землею,
Тоді мій прах зробіть дзбанком чи сулією!»
І я кажу: «Пождіть, квапливі гончарі,
Лиш мертву плоть віддам
на посуд для єлею!»

200

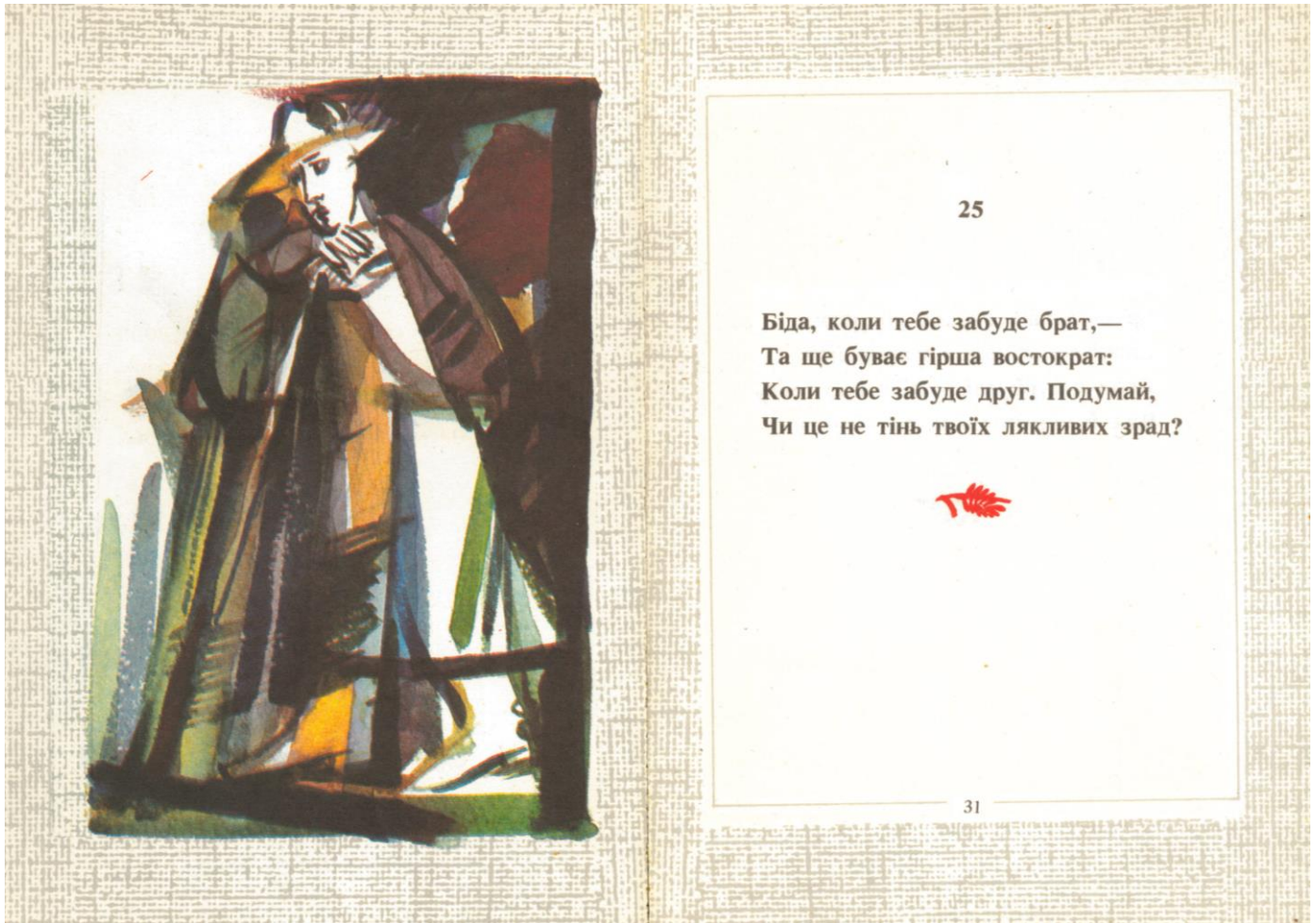
190

Смерть на поріг. А ти:— Привіт!
Пожди! Я не змінив ще світ!
— Куди ж ти час подів? Дала ж я
Тобі на працю стільки літ!

201

Іл. 28. Розворот із збірки «Рубаї» Д. Павличка

Іл. 29. Розворот із збірки «Рубаї» Д. Павличка

ЗАПРОСИ МЕНЕ У СНИ СВОЇ

Йдуть літа — то не біда,
Тільки іноді шкода,
Що в мереживі доріг
Я знайти тебе не зміг.
Запроси мене у сни свої —
В ті, що досі не збулись.
Запроси мене у сни свої —
В ті, що збудуться колись.
Запроси мене у сни свої,
Хоч на мить — та запроси.
Запроси мене у сни свої —
Тугу в серці пригаси.
Сніг на скронях — не печаль,
Та не раз проймає жаль,
Що у споминах твоїх
Образ мій завіяв сніг.
Запроси мене у сни свої —
В ті, що досі не збулись.
Запроси мене у сни свої —
В ті, що збудуться колись.
Запроси мене у сни свої,
Хоч на мить — та запроси.
Запроси мене у сни свої —
Тугу в серці пригаси.

72

ДНІ РОЗЛУКИ

Там, де межі поля і ріки
Травами сплелися уводно,
Там щодня хрещаті ластівки
Вишивають неба полотно.
Там на перехресті двох стежок
В тихім сяйві сонця і води
Знов зійшлися разом крок у крок
Ті, що розлучались назавжди.
Дні розлуки — дні розпуки і гіркої
самоти.
Дні розлуки — безкінечні, як дорога
без мети.
Дні розлуки — небезпечні, мов
космічна чорнота,
Та ясніше там зоря любові зацвіта.
В полі над рікою, де бринить
Віще веретено ворожби,
Раптом обірвалась довга нить —
Сіра нить безрадної журби.
І стоять обоє, мов життя,—
Буде ще роботи для музик!
Ластівок хрещате вишиття
В небі понад ними, як рушник.
Дні розлуки — дні розпуки і гіркої
самоти.
Дні розлуки — безкінечні, як дорога
без мети.
Дні розлуки — небезпечні, мов
космічна чорнота,
Та ясніше там зоря любові зацвіта.

73

Іл. 30. Розворот із збірки «Сто пісень» Б. Стельмаха

ЗАПРОСИ МЕНЕ У СНИ СВОЇ

Йдуть літа — то не біда,
Тільки іноді шкода,
Що в мереживі доріг
Я знайти тебе не зміг.
Запроси мене у сни свої —
В ті, що досі не збулись.
Запроси мене у сни свої —
В ті, що збудуться колись.
Запроси мене у сни свої,
Хоч на мить — та запроси.
Запроси мене у сни свої —
Тугу в серці пригаси.
Сніг на скронях — не печаль,
Та не раз проймає жаль,
Що у споминах твоїх
Образ мій завіяв сніг.
Запроси мене у сни свої —
В ті, що досі не збулись.
Запроси мене у сни свої —
В ті, що збудуться колись.
Запроси мене у сни свої,
Хоч на мить — та запроси.
Запроси мене у сни свої —
Тугу в серці пригаси.

ДНІ РОЗЛУКИ

Там, де межі поля і ріки
Травами сплелися уводно,
Там щодня хрещаті ластівки
Вишивають неба полотно.
Там на перехресті двох стежок
В тихім саяві сонця і води
Знов зійшлися разом крок у крок
Ті, що розлучались назавжди.
Дні розлуки — дні розпуки і гіркої
самоти.
Дні розлуки — безкінечні, як дорога
без мети.
Дні розлуки — небезпечні, мов
космічна чорнота,
Та ясніше там зоря любові зацвіта.
В полі над рікою, де бринить
Віще веретено ворожби,
Раптом обірвалася довга нить —
Сіра нить безрадної журби.
І стоять обое, мов життя,—
Буде ще роботи для музик!
Ластівок хрещате вишиття
В небі понад ними, як рушник.
Дні розлуки — дні розпуки і гіркої
самоти.
Дні розлуки — безкінечні, як дорога
без мети.
Дні розлуки — небезпечні, мов
космічна чорнота,
Та ясніше там зоря любові зацвіта.

Іл. 31. Розворот антології української поезії «Чари кохання»

Далі та й далі, аж за ставища,
за тумани і ліси...
Подаленіла далека тиша.
Може, від цього — синь?..

3

Сьогодні палять листя у садах —
і доколя все таке таємне
і невловиме, як полотна диму,
простелені між яблунь... Захоплю
краї сріблясті, і згорну в сувої,
і понесу до річки... Омочу
і простелю на трави проти сонця:
хай біляться... Із них дружина доні
легеньку льолю вишне ночами,
як за вікном пишатимуть дощі,
а річка потемніє, і схолоне,
і ждатиме з опівночі морозу.
А я тоді їм казку розкажу,
як перше листя у саду палили,
як все було довкола таємничим,
немов селянські білі рушники...

1965

Верба

(Мінор)

Попливли човни униз по ріці,
попливли — і не перейняти.
Кожен, мов листок у моїй руці,
а пливуть — що й не перейняти...

68

Огорта туман — сувій полотна,
огортає сивими рушниками.
Ти завжди сумна: ти завжди одна
між дорогами-рушниками...

Нитку, мов змію, чорна ніч пряде,
поплює, посмиче, постудить.
Ти заходиш в ніч — у страшне ніде,
де безоднею серце студить...

Цілий світ припишк. Стій — і не дихни
на краю, де земля кінчається!..
Може, це — лиш сон... На цім світі сні,
слава богу, таки кінчаються!..

Попливли човни —
не човни — листки.
Попливли листки —
не листки — вінки...

З нових віршів про Г. С. Сковороду

Втеча

З кленка полумисок, грушева ложка
та цибулина-зелепуха й сіль.
До лаври вітер приліта від сіл.
Зі мною за столом посидить трошки.

А потім за околицю поспіль
виходимо у парі. І сторожко

69

Та вовік безсмертен рух
Нескінченної спіралі.

Всіх на марах понесуть...
Так доволі нам тужити:
Зерно в землю теж кладуть,
Щоб воно воскресло в житті.

Та коли б не падав цвіт
По весні

під ноги літу,
Не зав'язувався би плід
Для нового первозриту.

Коні круто крешуть в брук:
Ще копита непритерті.
Доки є дорога й рух,
Доти, брате, ми безсмертні.

Тож — на коней!

Зло до пня
Підкоси мечами правди.
Хай нагірно осіня
Хустка матері, як прапор.

Рід наш — з кореня верби.
Не шукай древніше знаті:
На фамільному гербі
Ми карбуєм вічне:

«Мати».

В чорнім горі і журі
Віру нашу не підтяти:
Умирають матері,
Та не вмере ніколи

М а т и!

132

VI

Поговоримо, мати.

Ніщо не завадить тепер:
Ні робота, ні клопіт.

Зітхнувши, забули сусіди.

Не осудимо їх. Так одвіку:

родився — помер.

А живим — про живе:

підростають у клопотах діти.

Поговоримо серцем до серця.

Бо ти — у мені.

Ти вже всесвітом стала.

Зорею. Травою. Вербою.

Поговоримо навстіж.

Та й де тут узятись брехні,

Коли я говоритиму, мати,

з тобою... з собою?

Почнемо про життя.

Книгу пам'яті вітер горта.

Про життя — як життя.

Не хитнувшись ні в комі, ні в титлі.

...Одсуваю літа.

Стрілянина затихла. Світа.

Німець чоботом гримнув

у злякані двері навідлі.

Ти була молода. Вже — солдатка. Іще — не вдова.

Німець важко дивився.

Ти блідла... біліла, як вишня.

Раптом зиркнув на мене.

Сіннулась рудава брова.

Якось наче осів. Озирнувся незряче.

І... вийшов.

133

Іл. 33. Розворот із збірки «Поєми» Б. Олійника

Ви, чие ім'я з великої літери пишем!
Мамо моя з пелюстками ласкавих долонь!
Роде мій древній, увінчаний хлібом всевишнім!
О, укріпіть мене:
я викликаю Вогонь!

1977

СИБЕ СОНЦЕ МОЄ

Пам'яті матері

I

Чорний вітер.
Жовтий смерч.
Гухнув пугач в оболоні.
Чи то яструб, чи то... смерть,—
Просвистіло біля скроні.

Чорний грім.
Свинцеве тло.
Небо тріснуло на скельця...
Попід горло перейшло.
Полоснуло біля серця.

Щось в душі,
на самім дні,
Застогнало, підсвідоме.
Обвуглів, як на вогні,
Жовтий лист аеродрому.

Біг я сліпо.
Падав... Біг...
Коні сторчма — у замети.
Літаки валило з ніг,
Задихалися ракети.

На порозі хати стих.
Глянув... ноги похололи.

127

Іл. 34. Розворот із збірки «Поеми» Б. Олійника

Ти в гріх занав, ненадлий Вавилоне ¹,
І гніву божого прорвався міх.
Ти зріксь Паллади й Зевса задля втіх:
Венера й Вакх ² — твої боги й закони.

Та кара жде служителів твоїх:
Я бачу: йде новий султан до трону.
І знов Багдад, в святе віддавшись лоно,
Сіятиме столицею для всіх.

Впадуть божки, розваляться їх вежі,
Згорять кумири в очисній пожежі,
І слід блюзнірства згубиться в імлі.

Прийдуть мужі, достойні, нелукаві,
І, край поклавши чвар, ч та неславі,
Вік золотий відновлять на землі.

¹ Поет порівнює Авіньйон (тимчасову резиденцію папи) з біблійним розпусним Вавилоном і провіщає, що новий, справедливий папа («новий султан») буде правити в Римі («Багдаді»).

² За грецькою міфологією Паллада (Афіна Паллада) — богиня мудрості; Зевс — верховний бог; Афродіта (рим. Венера) — богиня кохання; Вакх (Діоніс) — бог вина.

Ти — горя джерело, шаленства дім,
Храм єреси, колишній гордий Риме,
Що, нині впавши у безчестя зрима,
Несеш неволю і страждання всім!

Ти — лігво лжі, що в підступі страшнім
Повергла чесних в пекло невиситиме.
Невже господь і далі берегтиме
Блюзнірство й глум у скопищі твоїм?

...Посталий між смиренної ніщоти,
З своїх будівників глумиться він!
Повійнице! На кого уповаєш?

На посіпак? Чи на свої пишноти
Поганьблені? Не приїде Константин ¹!
За спільника саме ти пекло маєш.

¹ Константин — імператор Константин Великий (243—337).

Іл. 35. Розворот із збірки європейської поезії «Світанок»

Стану я, гляну я —
Скрізь поточки як дзвіночки, жайворон. як зо-
лотий
З переливами:

Йде весна
Запашна,
Квітами — перлами
Закошичена.

Любая, милая, —
Чи засмучена ти ходиш, чи налита щастям вкрай
Там за нивами:

Ой одкрий
Колос вій!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

Арфами, арфами —
золотими, голосними обізвалися гаї
Самодзвонними:

Йде весна
Запашна,
Квітами — перлами
Закошичена.

Думами, думами —
наче море кораблями переповнилась блакить
Ніжнотонними:

Буде бій
Вогневий!
Сміх буде, плач буде
Перламутровий...

10

11

Іл. 36. Розворот із збірки П. Тичини «Сонячні кларнети» 1918 р.

МАЙБУТНЄ

За байраком байрак,
А там степ та могила,
Т. Г. Шевченко

Нілі Крюковій

Мовчать продажні і наївні,
Мовчать, натружені в роях.
Співає тільки Чураївна —
Єдина донька Чурая.
Вона давно забула Гриця,
А може, Гриця й не було,
Бо не приходить, і не сниться,
І не збунтовує село.
Але за далями німими,
За рваним шляхом-простівцем
Летить широтами новими
Нове порубане лице.
Нової шаблі — лиш руків'я,
Коня нового — дим та огонь.
Оці поля небавом вимне
В падінні — тілечки його.
Вона йому загоїть рани,
Любов'ю споїть, і в похід
Розбудить досвіт, рано-рано,
І щемко визбирає слід.
Та на базари не звезли,
Та не запродали в кайдани
Дурні, невірні — люди злі.
А поки що гуде далеко.
Але здригнулась близько путь.
Співа Маруся тихо й легко,
Немов угадує майбуть.

Хутір Кардашівка біля Диканьки
28.08.1989

18

* * *

Які ж мене, мій боже милий,
Діла осудять на землі?

Т. Г. Шевченко

Так від пожежі до потопу,
У кров збиваючи тропу,
Мчите захеканим галопом,
Немов останні антилопи
Ув українському степу.

Чого, куди? Який месія
Вас підганяє у житті
Туди, де чорт насіння сів,—
Крізь золотавий Голосіїв
Та під кларнети золоті?

Прокиньтесь і ви, як люди.
Там кров надії запече.
Там бенкетують жовті юди,
Там задихаються у блуді,
Там захлинаються у бруді,
Там розтинають вічні груди
Новітнім ядерним мечем!

Спиніться ще не при гробі,
Огляньтесь: на дні надій
Ще б'ється слово ув ознобі
У мові вашій золотій.
Там у реакторнім озоні
Астматик у комбінезоні
Описує по зоні зону.
Там засипаються сліди
Від мрії, віри і надій.

19

Іл. 37. Розворот до збірки «...Я ще живу»

* *
*

Я буду жити, бо я хочу жити!
Не щадячи ні трудів, ані поту,
При ділі, що наш вік бересь вершити,
Найду й свою я тихую роботу.

З орлами я не думаю дружити,
Та я опрусь гниючому болоту;
Щоб через нього й другим шлях мостити —
На те віддам свій труд, свою охоту.

А як часом моя послабне сила,
І серце в груді біль зціпить пекучий,
І людська злість зморозить кров у жилах,

То човник мя перенесе летючий —
Твоя любов підніме мя на крилах,
Аж поки вал не зломиться ревучий.

1880

Із циклу «ЗНАЙОМИМ І НЕЗНАЙОМИМ»

ДАНИЛОВІ МЛАЦІ

Прочитавши його віршик «Не можна всім догодити»
(Календар «Просвіти», 1883)

Отче Даниле, ще не все той вільний,
Хто з своїх пут сміється і кепкує;
Не все ще той поет великий, чільний,
Хто вірші пише і слова римує;

Не все ще той святий, хто богомільний,
Ні той високий, хто ся вгору дуг;
Не все нас сміх розвеселить весільний,
Ні розсльозить нас той, що все сумує.

Не втім, співаче, сила слова твого,
Щоб ти раз в раз мок в сльозах, кис у горі,
Ні щоб сміявся, чи є, чи не є з чого.

Ти будь керманіч наш в бурливім морі,
Щоб в тобі бачив люд привідця свого
І все чув добре слово в добру пору.

17 де[аб]ря 1882

Іл. 38. Розворот збірки «Сонети І. Франка» (ілюстрації М. Стороженка)

Із збірки «З вершин і низин»

ОСІННІ ДУМИ

* *
*

Осінній вітре, що могутчим стоном
Над лісом стогнеш, мов над сином мати,
Що хмари люто гониш небосклоном,
Мов хочеш зиму, сон і смерть прогнати;

Що у щілинах диким висп тоном
І рвеш соломі із сільської хати,
Зів'яле листя гоном-перегоном
По полю котиш, вітре мій крилатий!

Я довго пильно слухав стону твого
І знаю, чом так стогнеш ти і плачеш:
Тобі жаль сонця, цвіту, дня літнього!

О вітре-брате! Як мене побачиш
Старим, зів'ялим, чи й по мні заплачеш,
Чи гнівно слід буття завієш мого?..

9 октябрю [1882]

Іл. 39. Розворот збірки «Сонети І. Франка» (ілюстрації М. Стороженка)

Моя любове! Я перед тобою.
 Бери мене в свої блаженні сні.
 Лиш не зроби слухняною рабою,
 не ошукай і крил не обітни!
 Не допусти, щоб світ зійшовся клином,
 і не приспи, для чого я живу.
 Даруй мені над шляхом тополиним
 важкого сонця древню булаву.
 Не дай мені заплутатись в дрібницях,
 не розміній на спотички доріг,
 бо кості перевернуться в гробницях
 гірких і гордих прадідів моїх.
 І в них було кохання, як у мене,
 і від любові тьмарився їм світ.
 І їх жінки хапали за стремена,
 та що поробиш, — тільки до воріт.
 А там, а там... Жорстокий клекіт бою
 і дзвін мечів до третьої весни...
 Моя любове! Я перед тобою.
 Бери мене в свої блаженні сні.

Пам'яті безсмертна діорама

- 5 «Мій перший вірш написаний в окопі»
- 7 «Чекаю дня, коли собі скажу»
- 9 «Летять на землю груші, як з рогаток»
- 10 «Стоїть у ружах золота колиска»
- 11 Три принцеси
- 13 «Пам'яті безсмертна діорама»
- 14 «Стара фортеця з косьми бійницями»
- 15 «Дош полив, і день такий полив'яний»
- 16 Досвід. Акація
- 17 «Після дощів смарагдова діброва»
- 18 Пастораль ХХ сторіччя
- 19 «Шалені темпи. Час не наша власність»
- 20 «На віях тиші мерехтять сніжинки»
- 21 Підмосковний етюд
- 22 «Умирають майстри...»
- 23 Іспанка Карменсіта
- 24 «Це називалось — творчі семінари»
- 26 «Щороку бачу: навесні, у травні»
- 27 Смертельний падеграс
- 29 Проводи
- 30 «Тут обелісків ціла рота»
- 31 «Старенька жінко, Магдо чи Луїзо!»
- 32 «Коли украли «Даму з горностаєм»

Руки на клавیشі слова кладу

- 35 «Сосновий ліс перебирає струни»
Диптих з палеоліту
- 36 I. Пращур
- 37 II. Рана ведмеда

ЗМІСТ

Стигми крил. *Микола Рябчук* 5

ПОЕЗІЯ

З НОВИХ ВІРШІВ

Сонети

Коваль 18

Доц 19

Вечірня молитва 20

Нарциз 21

Трудніша гра 22

Драматургія 23

Згустки

«Колись мій час на мене віяв братом...» 24

«Ця яблуня була мені сестрою...» 25

«Глухий неспокій в листі та квітках...» 26

198

«У зосередженні безмірних літ...» 27

«Для тебе змайстрував я клітку слів...» 28

«Він знов чужий. Думок і диму клуби» 29

«Великий кусень сонця відламався...» 30

З поетичних буднів

Розмова жінки з поетичним лісом 31

Поетичний хліб 33

МАРЕНУ ТОПИТИ (1980)

Віщун 34

Марену топити 36

Мала легенда 38

Казка про день 40

Лук Філоктета 41

На полях «Іліади»

1. Герої 43

2. Боги 43

3. Дезертир 44

Монолог капітана Ейгеба 46

П'ятниця сам 48

Вишенський 49

Лист додому 50

Книга з дому 51

Декаданс 52

Блиск і відблиск 53

199

З М І С Т

П О Е М И	
«Казка про любов»	10
у шкільному театрі	23
Соловейко-Сольвейг	34
Віра, Надія і перша моя любов	48
В І Р Ш І	
Балада про дівочі перси	49
Фалковий етюд	50
Лебединий етюд	51
Тихий етюд	52
Нічний етюд	53
Етюд кохання	54
Солов'їний етюд	56
Весільна мелодія	57
Балада-пісня	58
Нагуралістична балада	60
Балада двох	61
Етюд – копія записки	62
Балада про хула-хуп	64
3 Пісні пісень	66
Тихий дитячий	68
«Самна, з твоїх фантазій...»	69
Дівочі пальці	70
«Там ми спали, отам...»	71
Чорний етюд	72
Вечірня акварель	74
Лоша	75
Тут біриз ходить в шортах	76
Двоє в пшениці	78
Балада про гени	82
Балада двох коней	

Ій	85	«Облиш трахомуаю	
Монолог Афродіти	86	в банку чи в тресті...»	138
Балада про мою дівчину	88	«Синичка малесенька,	
Балада про двох лебедів	89	наче колібри...»	139
Балада про Ваовиння	90	Біла береза в райдузі	141
Офелія	91	Поети і метелики	143
Лист конозистої дівчини	92	На Маланки у Варшаві	145
Двадцять вісім...	94	«Цей шум осокара вночі...»	146
Венеційська елегія	96	Самотня ластівка	147
Бережневий чад	98	Мачинка	148
«Пропало, пройшло, пролетіло...»	99	Теплі джинси	149
Жінка і море	100	Неназваний у пісні	151
На дні місячної криниці	101	«Так мені добре в цій печалі...»	152
«Литають зорі навзаєм, як і ми...»	106	«Як жажно дивитись	
Поема для жіночого голосу	108	на сивих жінок...»	153
Ненаписана поема	113	«Гарна, статурна,	
Білі вірші	114	дівинка молодця...»	154
Жінки і маски	115	Любов і Смерть	156
Таємниця	116	Придворне тріо і хазяїн	159
Сицилійський захист	118	На полтавський мотив	160
Дід Любимененпокинь	120	«Тобі розстилають свої постелі...»	162
«Твої губи впізнав я у ній...»	124	Марії	163
Закохані під дощем	126	«Адже вже гарна...»	164
Горить горобина	127	«Падає сніг молодий, театральний...»	166
Прання	128	«У костюм святої Анни...»	167
Далеко-далеко		«Сонце одної ночі...»	168
біля старовинної пісні	129	Нетерпеливця	169
Індіанка Лілан	130	«А часта дівоче й мені...»	170
Солом'яний вогонь	132	Матюла	171
3 інтимного цюенника		Одеська черешня	172
білої берези	135	Майстриня свічок Міраа Рамане	173
Біла береза і чорний ворон	136	«Я дурний люблю Руслану...»	174

ЗМІСТ

Від автора	5
Атака	9
Віхола	10
Над Бугом	12
«Моя ти зоре, румунські гори...»	14
Думи про Батьківщину	16
Мене війна веде все далі	18
Ніч у Карпатах	20
Трансільванський марш	22
В гори	24
Спека в горах	26
	52

Гірський етюд	27
Землячка	28
Плацдарм	30
«Без краю топкі болота...»	31
Танкіст	32
Слово про Мате Залку	34
Брати	37
Словацький партизан	39
В королівському палаці	42
Солдатська гордість	44
На золотих парусах	46
Знамено полку	48

Іл. 40-43. Варіанти оформлення змісту

Литературно-
художественное издание

АТЕКА ДР
ОЛЕСЬ

ЛИРИКА

Составитель
Яременко Василий Васильевич
Киев,
издательство
«Радянський письменник»
На украинском
языке

Художний редактор
Н. В. М'яковська
Технічний редактор
Л. М. Бобир
Коректор
С. І. Слабошівська

ИБ № 2864

Здано на виробництво
01.03.89

Підписано до друку
12.07.89.

Формат 84×90^{1/32}.

Папір офсетний № 1.

Гарнітура Банниковська.

Офсетний друк.

9,8 умовн. друк. арк.,

14,18 умовн. фарбовідб.,

5,08 обл.-вид. арк. Тираж 28 000 пр.

Зам. 9—103.

Ціна в оправі 86 к.

Видавництво

«Радянський письменник».
252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.

Текстові діапозитиви

виготовлені на Головному підприємстві
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»

Київська книжкова фабрика «Жовтень»
252053, Київ-53,
вул. Артема, 25.

Іл. 44. Оформлення вихідних даних збірки О. Олеся